

arduin

november 2011

10

IN MEMORIAM
JEAN ENGELEN
PIET TOMMISSEN

ARCHIEFAANWINSTEN
VOORJAAR 2011

VLAAMS GEHEUGEN VAN
BRUSSEL

AMVB GAAT DIGITAAL

VIJF JAAR ARDUIN EN @RDUIN!

GULDENBOEKEN EN CO

CURIOSUM
XAVERIUSKRING OP DE VUIST

FAMILIEKUNDE IN HET AMVB

HET OCMW-ARCHIEF EN MUSEUM

AMVB

ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

WOORD VOORAF

Wim van der Elst, voorzitter

3

IN MEMORIAM JEAN ENGELEN

5

ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2011

Mariet Calsius

7

VLAAMS GEHEUGEN VAN BRUSSEL

Kathleen De Blauwe

9

AMVB GAAT DIGITAAL

1. HAALBAARHEIDSSTUDIE:

NAAR DIGITALE DUURZAAMHEID VOOR MINIORGANISATIES

Stephanie Aertsen

16

2. PEILING DIGITAAL DOCUMENTBEHEER

Stephanie Aertsen

19

3. DIGITALE BESTANDEN ORDENEN

Dirk Derom

25

4. PROJECT DIGIGIDS

Stephanie Aertsen

29

VIJF JAAR ARDUIN EN @RDUIN!

33

GULDENBOEKEN EN CO

Stephanie Aertsen – Mariet Calsius

36

CURIOSUM

XAVERIUSKRING OP DE VUIST

Mariet Calsius

67

FAMILIEKUNDE IN HET AMVB

VLAAMSE VERENIGING VOOR FAMILIEKUNDE START GENEALOGISCH

DOCUMENTATIECENTRUM IN BRUSSEL

Patrick Vanhoucke

68

HET OCMW-ARCHIEF EN MUSEUM BRUSSEL

David Guillardian

71

IN MEMORIAM PROF. DR. PIET TOMMISSEN

Wim van der Elst

77

WOORD VOORAF

Wim van der Elst, voorzitter

U vindt in dit tiende nummer van Arduin een In Memoriam voor de betreunde Jean Engelen. Reeds langer lid van de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur van het AMVB was hij onmiddellijk bereid de functie van penningmeester van mij over te nemen, toen ik door het overlijden van Gijs Garré diens taak als voorzitter-afgevaardigd bestuurder moest aanvaarden. Dat was toen geen risicoloze verantwoordelijkheid, want na de gedwongen verhuis naar de Arduinkaai en de daarmee gepaard gaande exponentieel gestegen huurlasten was het al duidelijk dat de toenmalige subsidies via het Archiefdecreet en de VGC niet volstonden om het hoofd boven water te houden.

De huisvestingslasten zijn sindsdien wel opgevangen door een verhoging van de middelen uit het Erfgoeddecreet, maar hebben ons ook gedwongen tot tweemaal toe een wetenschappelijke medewerkster te laten gaan. In de grond blijft het zo dat deze kosten een onverantwoord groot deel van onze werkmiddelen opslorpen. De zoektocht naar een structurele oplossing is wellicht in een cruciale fase beland.

Inmiddels werd op de Raad van Bestuur van 21 september 2011 Jari Demeulemeester aangesteld als nieuwe penningmeester. Hem voorstellen zou overbodig zijn. In de aanloop naar zijn 'op rust stelling' had hij de voorbije jaren al de overdracht van het archief van de Ancienne Belgique naar het AMVB bewerkstelligd en begeleid, evenals dat van zijn directiearchief. Hij verricht er sindsdien regelmatig opzoeken om wellicht eens de geschiedenis van 'zijn' AB te schrijven.

Maar hij toonde zich ook al bijzonder verdienstelijk in het kader van het project 'Vlaams geheugen van Brussel', waarover u verder meer vindt, door samen met zijn generatiegenoot Guy Devroede de netwerken van de Vlaamse aanwezigheid sinds de jaren 1960 in kaart te brengen en de getuigen ervan op te sporen.

Verder in dit nummer vindt u een stand van zaken van de projecten in het kader van digitalisering en digitale duurzaamheid. In de toekomst moet het AMVB de leesbaarheid en raadpleegbaarheid van de digitale bestanden van zijn archiefvormers kunnen garanderen. Door de projectwerking rond deze problematiek kon het AMVB mee op de trein van de digitalisering springen. Wij hopen dit structureel te kunnen verankeren in het volgende beleidsplan. Het AMVB is er alleszins in geslaagd een oplossing uit te werken voor kleine organisaties om op een goedkope manier hun digitale bestanden te ordenen.

Het najaar 2011 en voorjaar 2012 beloven met het opstellen van het beleidsplan 2013-2017 voor de interne werking en de huisvesting boeiende maanden te worden.

Geïllustreerd voorblad bij de partituur van het Lied der Kunstvrienden in het guldenboek van De Kunstvrienden van Brussel [BE AMVB 058]

IN MEMORIAM JEAN ENGELEN

10 AUGUSTUS 1953 – 1 JULI 2011

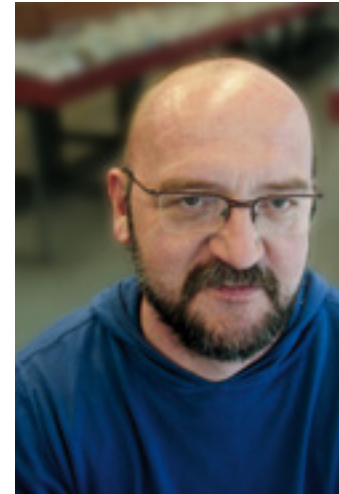
doodsbrief aan jean

sterven is rechtvaardig zegt men
laat mij daar met grote twijfel
over schrijven te veel onaardigen
worden oud te veel aardigen worden
van ons weggerukt weggeslagen
de plotse zeis heeft haar werk gedaan
op die vervloekte vrijdag toen je wegging

jij was ouderwets goed
te recht voor deze tijd
jij huppelde door je beminde stad
jij zweefde soms van hot naar her
jij spartelde door het vreemde leven
jij spoedde altijd naar middagen
die je hart met vreugde vulden
omdat jij van woorden naast mekaar
die men verzen noemt veel hield
jij dacht het vaakst eerst aan anderen
en dan pas kwam je terecht bij jezelf

teveel mensen vallen op het slagveld
van deze stad haar voornaam kind
haalde de morgenstond niet meer
jij sterft nooit jij huist in ons hoofd
jij blijft aarzelt verwijlt in ons hart

frank de crits

© HOB

Op 1 juli 2011 overleed Jean Engelen. Jean was een literaire en sociale duizendpoot. Beroepshalve werkte hij in de Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek, misschien kende u hem van daar.

Jean was actief in verschillende Brusselse culturele en sociaal-culturele organisaties, al dan niet als bestuurder. Hij was o.m. bestuurder van het AMVB en bekleedde de laatste jaren het mandaat van penningmeester. Hij nam dit mandaat over van Wim Van der Elst, onze huidige voorzitter, toen Gijs Garré overleed.

Jarenlang was Jean voorzitter van het gemeenschapscentrum De Pianofabriek en van Stad en Cultuur, het platform van vrijwilligers en bestuurders van de Vlaamse gemeenschapscentra in Brussel. Eveneens was hij actief in het Masereelfonds en in de werkgroep tTentoonstellingen van GC De Markten.

Op initiatief van de HOB verzorgden de hier vermelde organisaties op 7 juli in De Markten een hulde aan Jean. Daar namen vertegenwoordigers van het Vlaamse gemeenschapsleven het woord. Zijn collega's verzorgden de muzikale intermezzis en brachten eveneens hulde. Frank de Crits schreef voor zijn vriend een afscheidgedicht. Tot slot volgde nog een dankwoord van de familie.

Het kon niet mooier en intenser zijn in een overvolle spiegelzaal waar vertegenwoordigers en vrijwilligers uit de sociaal-culturele en culturele organisaties samen met vrienden en familie de hulde voor Jean bijwoonden.

ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2011

Mariet Calsius

Uit het archief van De Kring Elsene [BE AMVB 287]

In het voorjaar brachten de Brusselse media al het nieuws dat **De Kring Elsene** hun lokaal moesten verlaten. Dat deed ons al klaarstaan voor een vraag tot overdracht. Dat was niet slecht ingecalculeerd, want die vraag werd inderdaad gesteld. Een vijftal verhuisdozen met dossiers, fotoalbums, ingelijste foto's – het typische verenigingsarchief – werden tijdens de zomermaanden binnengebracht. De Kring Elsene had ook een jarenlange traditie in samenwerken met De Brabantse Leeuw. Hiervan berust reeds een deel in het AMVB. Sinds het overlijden van de voorzitter Edgard Salen (1929-2008) is dit toneelgezelschap stilgevallen. De Kring Elsene, onder voorzitterschap van André Sadones, zet zijn activiteiten wel nog verder.

In het AMVB berust al enige jaren archief betreffende de organisatie **Jeugd en Muziek**. Het was de Brusselse afdeling die de aanzet gaf in 2002 en met aanvullingen later. Nadien volgde Jeugd en Muziek Vlaanderen. De renovatieplannen van BOZAR maakten dat externe organisaties hun 'plekje' moesten vrijmaken. Het dringende bericht dat het archief van Jeugd en Muziek Nationaal zou worden weggegooid deed de organisatie in kwestie in paniek schieten en via hun Vlaamse collega's gaven ze het archief in bruikleen. Het was echter in zeer slechte staat. Onleesbare stukken, aangetast door eender wat, moesten achtergelaten worden.

Mark Verhasselt was jarenlang actief in het Brusselse verenigingsleven: hij was onder meer afgevaardigd bestuurder bij het Karel Bulsfonds en voorzitter van het **Karel Bulsfonds afdeling Sint-Agatha-Berchem**. Bij inventarisatie zal worden nagegaan in hoeverre de overgedragen bestanden een aanvulling zijn op het reeds aanwezige Bulsfondsarchief. Het archief van de afdeling van Sint-Agatha-Berchem is alleszins nieuw. Door de engagementen van Verhasselt zijn er in zijn archief ook linken naar andere organisaties zoals APSKW/Stad en Cultuur en het Contact- en Cultuurcentrum. Hij is eveneens voorzitter van de Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Achtenberg.

Centrum West zien we graag komen. Alles wordt goed verpakt en er komt een mooie lijst van de dozen mee. Hun archief werd met een drietal meter verlengd. Het betreft niet zozeer een overdracht van de laatste jaren, eerder een deel dat bij de vorige overdracht nog niet in orde was.

Guy De Groote droeg al een deel van het archief van het **Crejateef Complot** over. Het Crejateef Complot is een cabaretgezelschap dat wekelijks optrad in het eetcafé 't Werm Woeter in de Marollen.

Het archief van **Mariakranske – De Wijngaard** ligt al enige tijd te wachten op inventarisatie. Huidig voorzitter René Willems, die Roger Van de Voorde in 2007 opvolgde, kwam nog net op tijd om de laatste jaren binnen te brengen voor de inventarisatie van start gaat.

Op de valreep werd nog archief overgedragen door Jules E. Roland. Het betreft nog brochures en catalogi van het CCB (zie vorige nummer). Nieuw zijn de documenten betreffende **Rust Roest** van Neder-Over-Heembeek. Deze toneelvereniging werd in 1896 opgericht. Tot 1936 ontplooide Rust Roest een grote activiteit. Zowel bij de spelers als bij het publiek taande de interesse. Door W.O. II vielen alle activiteiten stil. In 1958 trachtte Jules E. Roland Rust Roest opnieuw van de grond te krijgen. Het archief betreft vooral de jaren van deze heroprichting. Dit sluit aan op wat reeds in het AMVB berust voor de jaren 1961-1990.

(Deze lijst werd afgesloten op 15 oktober 2011)

VLAAMS GEHEUGEN VAN BRUSSEL

Kathleen De Blauwe

Waarom zetten mensen zich vroeger en nu in voor een culturele vereniging? Wat ervoeren de Vlaamse Brusselaars en hoe voelden ze zich bij het uitbouwen van een sociaal-cultureel netwerk? Hegel en Tocqueville zouden de inspanningen van deze pioniers zeker bezingen want volgens hen vormen de acties en subtiele tegenreacties van clubs, kringen en organisaties een belangrijk onderdeel van de voortdurende overgangprocessen en machtsevenwichten van een georganiseerde samenleving.¹ Of deze spilfiguren en verenigingen erin geslaagd zijn om een Vlaamse aanwezigheidspolitiek te voeren, de verantwoordelijkheid voor deze culturele erfgoedgemeenschap op te nemen en collectieve voorzieningen uit te bouwen, laten we vooralsnog onbeantwoord.

Het nieuwe AMVB-project *Vlaams geheugen van Brussel* biedt ons de unieke kans om de actoren uit dit recente verleden van de hoofdstad te bevragen. Met de steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Minister bevoegd voor Brussel en de Stad Brussel wil het AMVB van 1 juli 2011 tot 30 juni 2012 via de mondelinge geschiedenismethodiek de gebeurtenissen en het actorennetwerk van individuele verhalen of persoonlijke getuigenissen over de uitbouw van het Nederlandstalig sociaal-cultureel leven van Brussel in kaart brengen.

Mondelinge geschiedenis en methoden

In het AMVB bestaat het verleden niet alleen uit papier, penningen, schilderijen en andere vormen van roerend erfgoed, we hebben het ook van horen zeggen. Het detecteren, verwerven, behouden, bewaren en ontsluiten van deze mondelinge bronnen en de oral history methode beginnen langzamerhand een plaats in deze instelling te verwerven.

Bij het uitbouwen en ontwikkelen van deze mondelinge geschiedenisverzameling moet er een duidelijk onderscheid gemaakt worden met een historisch klankarchief. Het AMVB² bewaart een onbekend aantal uren audiovisuele bronnen over Meiboomplantingen, het Derde Congres van de Brusselse Vlamingen, 11 julivieringen, voordrachten en gelegenheidsinterviews... Deze verscheiden vormen van

¹ VANMOLKOT (Rik). *De Boonkring. Sociaal-cultureel werk in de kering*. Berchem, 2004, p. 11-12.

² Het audiovisueel archief van het AMVB is nog niet helemaal ontsloten. De geluidsarchieven zijn reeds in excelbestanden geïnventariseerd, maar ze kregen nog geen nummer toegekend wat de referenties in de voetnoten bemoeilijkt.

erfgoed op grammofoonplaten, geluidsbanden, videobanden en dvd behoren tot het historisch geluid -en beeldarchief. Ze worden omwille van hun geschiedkundige relevantie bewaard. Het zijn echter geen bronnen van de mondelinge geschiedenis want ze hebben geen historische vraagstelling.³

In 2002 werd naar aanleiding van het project *Vlaggen en vaandels in de wind* de kiem voor een mondelinge geschiedenispraktijk in het AMVB gezaaid. Om de vlaggen van amateurverenigingen te kunnen identificeren en in een historische context te plaatsen, werd het gebrek aan 'klassieke' schriftelijke bronnen aangevuld met persoonlijke getuigenissen.⁴ Deze mondelinge bewijzen werden niet geregistreerd op een geluidsdrager, maar de ondervonden acute nood aan het verzamelen van herinneringen van mensen uit het verenigingsleven in Brussel leidde tot het opstarten van een oral history praktijk in drie projecten. In *Brussel Verteld en Ontsloten* (2002-2003) vulden de persoonlijke getuigenissen van de actoren in het amateurtoneel, het amateurmuziekleven en de gouvwbonden van vóór 1970 het bestaande papieren archief aan.⁵ Tijdens het aansluitende project *Brussel aan het Werk* (2003-2004) werden primaire orale bronnen van bakkers en beenhouwers verzameld⁶. Met de tentoonstelling over de beenhouwers werden deze bronnen voor een breder publiek ontsloten.⁷ In functie van een boekuitgave, stickeractie en wandelfolder in *De grote en kleine geschiedenis van de Kassei* (2003-2004) werden de door het AMVB opgenomen interviews bij de wijkbewoners rond de Antwerpse steenweg geconfronteerd met ontsloten papieren archiefbronnen en bestaande videocassettes van tafelgesprekken.⁸ Bij het creëren van deze mondelinge historische bronnen werd er rekening gehouden met de toenmalige internationale wetenschappelijke conventies voor mondelinge geschiedenis. Dit houdt in dat er tijdens de interviews met een thema- en vragenlijst werd gewerkt. De bezoeker of vorser kan de gesprekken ook beluisteren en een transcriptie raad-

plegen.⁹ Deze drie mondelinge geschiedenisprojecten leverden 71 interviews op met allerhande raddocumenten, foto's en overeenkomsten die volledig geïnventariseerd zijn.¹⁰

Ondanks de oorspronkelijke enthousiaste opzet om via deze projectmatige initiatieven op een duurzame en continue wijze een geluidsarchief te integreren in een klassiek archief, stopte het AMVB in 2005 met het actief creëren en verzamelen van mondelinge bronnen. Omwille van tijdsgebrek, beperkte financiële middelen en het niet opsporen en lokaliseren van reeds geleverd significant kwalitatief veldwerk, werd er slechts gedeeltelijk ingespeeld op een aantal fundamentele mogelijkheden en ontwikkelingen in het archiveren van mondelinge verhalen uitbetreffende het Vlaamse leven in Brussel. In de vroegere oral history projecten hebben de makers van deze bronnen niet vaak gediscussieerd over de theoretisch en methodologische probleemstelling: hoe bruikbaar zijn de documenten geproduceerd voor anderen? Er werd dus niet verder gewerkt op de intellectuele of auteursrechtelijke bepalingen en het ontwikkelen van een gestandaardiseerd beschrijvingsmodel van een mondelinge historische bron in een gemeenschappelijk beheer- en ontsluitingssysteem tussen verschillende instellingen.

Doelstellingen van het project

Met het project *Vlaams geheugen van Brussel* pikt het AMVB de draad van de mondelinge geschiedenis weer op. Dit sluit mooi aan bij de missie en visie van het AMVB. De persoonlijke kijk en ervaringen van Vlaams-Brusselse prominenten en minder bekende Brusselse Vlamingen vanaf de jaren 1940 over de naoorlogse restauratie, de marsen op Brussel, de oprichting van het Contact- en Cultuurcentrum (CCC), het ontstaan van de Nederlandse Cultuurcommissie (NCC), de oprichting van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), de Ancienne Belgique, het Kaaitheater, Mallefont of andere gebeurtenissen worden opgespoord en als aanvulling op het papieren erfgoed van het AMVB verzameld. Door deze mondelinge getuigenissen te registreren en te ontsluiten worden feiten uit het verhaal van Brussel, die anderen zijn ontgaan, herbelicht. Deze opgenomen bronnen zijn ook een aanzet om het officiële verhaal over de structurele opbouw van het verenigingswerk uit de periode 1965-1985 in de studie van Parmentier te herbekijken en

³ DE WEVER (Bruno), RZOSKA (Björn), STEFFENS (Sven). 'Mondelinge bronnen'. In: VAN DEN EECKHOUT (Patricia), VANTHEMSCHE (Guy). *Bronnen voor studie van hedendaags België 19^e-21^e eeuw*, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis / Commission royale d'Histoire, Brussel, 2009, p.1414.

⁴ DRIESMANS (Igor) en QUINTENS (Patricia). *Hoog waait de vlag. Banistiek repertorium van culturele Nederlandstalige verenigingen in het Brusselse tijdens de negentiende en twintigste eeuw*. Brussel, 2002.

⁵ *Eindverslag erfgoedproject. 'Brussel Verteld en Ontsloten' 2002-2003*. Brussel, 2003, p.6-7.

⁶ *Eindverslag erfgoedproject. 'Brussel aan het werk' 2003-2004*. Brussel, 2004, p.1.

⁷ BRAEM (Philippe), CALSIUS (Mariet). *Uitgebeend! Vlaamse beenhouwers in Brussel na W.O. II*. Brussel, 2005.

⁸ *Eindverslag erfgoedproject. 'Noordwijk. De grote en kleine geschiedenis van de Kassei' 2003-2004*. Brussel, 2004, p.3.

⁹ VANDE WINKEL (Roel). *Eindverslag van onderzoeksproject 'Van horen zeggen (I)' Mondelinge historische bronnen bewaren en ontsluiten. Mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen. Een kritische bevraging naar de huidige expertise (kennis, ervaring en realisaties) inzake de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge historische bronnen in Vlaanderen als vorm van oraal erfgoed*. Gent, 2004, p.19, 46, 47.

¹⁰ CALSIUS (Mariet). *Inventaris van het geluidsarchief berustend in het AMVB, BE AMVB GA 001-071*. Brussel, 2005. JENGBER (Carlo) en CALSIUS (Mariet). *Overzicht van de informanten geïnterviewd naar aanleiding van het samenstellen van een geluidsbank voor het AMVB*. Brussel, 2005.

uit te breiden.¹¹ Dit speurwerk was hoofdzakelijk gebaseerd op notulen van Raden van Bestuur, verslagen en studies in de toen nog actieve NCC, Stichting-Lodewijk de Raet en andere instellingen. Op het moment dat de publicatie van Parmentier verscheen, waren de archieven van de grote koepelverenigingen, cultuurhuizen en andere grote organisaties nog niet overgedragen aan een bewaarinstelling. Bovendien stond de methode van mondelinge geschiedenis in de Vlaamse academische milieus nog maar in de kinderschoenen.

Aanpak van het project en planning in fases

De immense veelzijdigheid van het Vlaams geheugen in Brussel alsook de enorme mobiliteit van personen en verenigingen laat ons niet toe om alle aspecten van deze rijke geschiedenis in kaart te brengen. Deze mondelinge geschiedensmethode legt de basis voor een noodzakelijke verbinding tussen het archief en de actoren uit het recente sociaal-culturele verleden van Brussel. Om in deze erfgoedgemeenschap van personen en organisaties de figuren van het Vlaams geheugen van Brussel op te sporen en hen te prikkelen in het meeschrijven van deze geschiedenis, stelden we een stuurgroep samen. Deze vergadering bestaat enerzijds uit mensen van erfgoedinstellingen of universiteiten zoals Marnix Beyen (Universiteit Antwerpen), Ann Mares (Brio Brussel), Peggy Voesterzoons (VGC-Erfgoedcel), Marc Jacobs (Faro), Mariet Calsius (archivaris AMVB), Patrick Van den Nieuwenhof (afgevaardigd bestuurder AMVB), Patricia Quintens (directeur AMVB), Kathleen De Blauwe (projectmedewerker AMVB) en anderzijds uit de actoren van deze recente geschiedenis zoals Jari Demeulemeester (voormalig directeur van AB) en Guy Devroede (voormalig directeur VGC – Directie Onderwijs).

Vanuit de stuurgroep werd een subwerkgroep opgestart om de voorlopige lijst van te interviewen personen kritisch te bespreken en aan te vullen. Die eerste lijst werd immers opgesteld door de AMVB-medewerkers op basis van de kennis van de archieven die in het AMVB berusten. Door de inbreng en het geheugen van Jari Demeulemeester en Guy Devroede, werd deze lijst grondig herwerkt. Beide heren hebben als actoren heel wat initiatieven mee opgestart, beschikken over een uitgebreid netwerk van contacten en kennen de recente historische context. Er werden drie momenten voorzien.

Op basis van de definitieve lijst van te bevragen personen en hun leeftijd, werd het verdere verloop van het project ingedeeld in verschillende fases – parallel aan de generatie van de respondenten. In de eerste fase worden de actoren van de oudste generatie bevraagd. Deze Vlaams-Brusselse iconen hebben vooral een rol

gespeeld in de jaren 1950 tot 1970. In een chronologisch en biografisch verloop zal er gepeild worden naar gebeurtenissen of evenementen die volgens hen de Vlaamse aanwezigheid in het Brusselse sociaal-cultureel netwerk hebben gekleurd. In de volgende fase zullen de actoren van de tweede generatie of de jaren 1960 tot heden geïnterviewd worden. In een laatste projectfase zullen de fragmenten van interviews door een publieksmoment of digitale publicatie bekend gemaakt worden.

Het verdere verloop van het project

Als voorbereiding op het afnemen van de interviews werden de thema -en vragenlijsten opgesteld, gegevens over de informanten verzameld, respondenten geselecteerd en het onderzoeksopzet afgebakend. Nu moeten de informanten gelokaliseerd en gecontacteerd worden voor een gesprek en dan kan er gestart worden met het registreren van deze mondelinge bronnen. Hopelijk bent u, na het lezen van dit artikel, even enthousiast en nieuwsgierig als wij naar de ongetwijfeld interessante verhalen en ontrafelingen in het Vlaams Geheugen van Brussel. We houden u op de hoogte via *Arduin*, *@rduin* en de website.

¹¹ PARMENTIER (Sabine), *Vereniging en identiteit. De opbouw van een Nederlandstalig sociaal-cultureel netwerk te Brussel (1960-1986)*. Taal en Sociale integratie 10. Brussel, 1988, , p.333.

AMVB GAAT DIGITAAL

In 2010 kreeg het AMVB de mogelijkheid om dankzij bijkomende projectmiddelen van de VGC mee in de digitaliseringgolf te stappen. U heeft reeds kennis gemaakt met het digitaliseren van de kerndocumenten uit de archieven van de Brusselse vrijwilligersverenigingen. Daarmee kwam de vraag hoe de nieuwe digitale bestanden te bewaren. Het is de bezorgdheid van de archivaris om die oude documenten mooi ingepakt te laten rusten en te conserveren. Deze fragiele bronnen telkens opnieuw bovenhalen omdat de digitale bestanden beschadigd zijn, kan niet de bedoeling zijn van een digitaliseringproject. Het AMVB ziet de stap in de digitale wereld ruimer en vroeg een verlenging aan.

In de volgende bijdragen krijgt u een overzicht van de resultaten van de bijkomende projectaanvragen. Deze concentreren zich niet op de papieren drager die digitaal wordt omgezet, maar besteedt aandacht aan de nood van kleine organisaties om hun digitaal archief te kunnen vrijwaren voor de toekomst. Nu al krijgt het AMVB de vraag van de archiefvormers wat er met het digitale archief moet gebeuren. Voor de beleidsperiode 2013-2017 hoopt het AMVB deze werking structureel te kunnen opnemen.

Stephanie Aertsen, projectmedewerker digitaal archief, bespreekt eerst de resultaten van de haalbaarheidsstudie waarin het AMVB naging wat de mogelijkheden zijn om haar archiefvormers digitale duurzaamheid te kunnen bieden. Bij dit onderdeel kwam een nauwe samenwerking met Brussel Behoort Ons Toe op gang. Samen met Dirk Derom werd gezocht naar een betaalbare oplossing voor het ordenen van digitale bestanden. Hij ontwierp een toepassing in Excel om retroactief ordenen te vergemakkelijken. Hoe deze applicatie precies werkt, verneemt u in zijn bijdrage. Om te achterhalen met welke problemen de kleine organisaties kampen op het digitale vlak, werd een enquête opgesteld om na te gaan hoe de kleine organisaties aan digitaal documentbeheer doen. De antwoorden op deze enquête vindt u in de tweede bijdrage van Stephanie Aertsen. Een van de grote noden die werd vastgesteld is de kennis hieromtrent binnen de organisaties. Met het project DigiGIDS wil het AMVB de organisaties met praktische richtlijnen en huis-tuin-keukensoftware verder uit de nood helpen.

1. HAALBAARHEIDSSTUDIE: NAAR DIGITALE DUURZAAMHEID VOOR MINIORGANISATIES

Stephanie Aertsen

Begin januari 2011 startte het AMVB in samenwerking met Brussel Behoort Ons Toe en de Vlaamse Gemeenschapscommissie een haalbaarheidsstudie rond digitale duurzaamheid. Deze samenwerking en de opzet van het project werden reeds besproken in *Arduin 9*. De studie werd beëindigd op 30 juni 2011, tijd om de resultaten op een rijtje te zetten.

Veldbevraging

Het project ging van start met een 'veldbevraging', waarbij we bij collega-instellingen en expertisecentra polsten naar mogelijkheden en problemen op het vlak van digitale bewaring en digitaal depot, daaraan gekoppeld het beleid en kennis in huis. Iedereen is immers met dezelfde problematiek bezig, maar die expertise wordt nog te vaak binnenshuis gehouden. Op basis van deze verkennende gesprekken werd een stuurgroep samengesteld om het project in goede banen te leiden. De stuurgroep kwam voor het eerst samen op 18 april 2011 en bestond uit Frank Scheelings (Universiteitsarchief VUB, eventueel vervangen door Natalie Kerssebeeck, projectmedewerkster Depotonderzoek VGC), Rony Vissers (Packed vzw), Tom Cobbaert (ADVNI), Maarten Savels (AMSAB), Jeroen Poppe (FARO/ Archipel), Jeroen Buysse (Liberaal archief), Bart Magnus (VTi) en Peggy Voesterzoons (VGC). Na de samenkomst van de stuurgroep werd bovendien een nieuwe ronde georganiseerd om dieper in te gaan op enkele aangehaalde onderwerpen zoals softwarepakketten en de overdracht van digitaal archief door archiefvormers.

Theoretische studie

Verdergaand op de resultaten van het digitaliseringproject 'Archiefstukken van Brusselse vrijwilligersverenigingen gedigitaliseerd' werd er theoretisch onderzoek verricht naar de mogelijkheden en vereisten van een digitaal beleid, digitaal depot en duurzame bewaring. Deze data werden verkregen uit literatuurstudie en good practices, onder meer bij de bezochte instellingen.

Ironisch genoeg is de wiki waarop deze resultaten gepubliceerd werden niet langer beschikbaar doordat de server gehackt werd door onbekenden. Wat het belang van deze haalbaarheidsstudie duidelijk onderstreept.

Enquête bij kleine vzw's en feitelijke verenigingen

Er werd een enquête uitgewerkt om te peilen naar de noden van kleine organi-

saties. Op basis van deze enquête werd een evaluatie opgemaakt wat betreft de duurzaamheid van het digitaal archief en de algemene werking van deze organisaties. Een vijftigtal organisaties werden gecontacteerd, waarvan volgende vzw's en feitelijke verenigingen reeds werden geëvalueerd:

- Brussel Behoort Ons Toe (BBOT) - Bruxelles Nous Appartient (BNA) vzw
- VVF Brussel vzw
- VGPH vzw
- De Parade vzw
- KWB Ganshoren
- Bru-Taal vzw
- Wijkpartenariaat Schaarbeek vzw
- Zijn vzw
- LACA
- PACKED vzw

De resultaten van deze bevraging vormen de basis voor het project DigiGIDS dat op 1 juli 2011 van start ging (zie artikel Peiling digitaal documentbeheer). De enquête kan gedownload worden op de website van het AMVB onder het topic *Projecten*. (http://194.78.136.105/AMVB/docs/20_peiling.pdf)

Orderingsplan / archiefschema

Op basis van de verplichte documenten die een vzw dient op te stellen en te bewaren volgens de wetgever (wet op de vzw's van 2 mei 2002) werd een standaard-schema opgesteld voor de ordening van de digitale documenten van 'een' vzw. Dit is een generiek plan waarin de procesgebonden informatie, gevormd door de interne administratie en het beleid, probleemloos kan worden ondergebracht en waardoor alle vzw's voldoen aan hun wettelijke verplichtingen. Het is de bedoeling deze structuur als een kader te gebruiken voor het opmaken van een digitale mappenstructuur bij kleine organisaties zodat deze efficiënter kunnen werken en hun bestanden eenvoudiger kunnen terugvinden. Daarnaast wordt de structuur geïmplementeerd in de semi-automatische structuur zodat digitale bestanden die niet geordend worden overgedragen retroactief ondergebracht kunnen worden in een duidelijke structuur. Deze modellen worden standaard aangeboden, maar het moet voor vzw's altijd mogelijk blijven om de structuren aan te passen aan hun reële werking. Velden die niet van toepassing zijn op een bepaalde vzw – niet elke vzw heeft bijvoorbeeld leden of beheert een infrastructuur – kunnen eenvoudig geschrapt worden. Voor de externe taakuitvoering (stukken die taken weergeven waarvoor de instelling eigenlijk is opgericht) is een dergelijke structuur echter te ruim. Daarom is het nodig om naast het generieke model meerdere varianten te ontwikkelen, die op zich opnieuw per sector een standaardstructuur reflecteren (bijv. een model voor podiumkunsten, de welzijnsector enz.). Deze sectorspeci-

fieke modellen worden opgesteld in een project dat werd aangevraagd voor 2012. Het standaard ordeningsplan kan gedownload worden op de website www.amvb.be. (http://194.78.136.105/AMVB/docs/21_orderingsplan.pdf)

Semi-automatische structuur

Dirk Derom van de organisatie Brussel Behoort Ons Toe ontwikkelde een semi-automatische structuur door middel van VBA-macro's in Excel (Visual Basic for Applications). Dit maakt het mogelijk alle te verwerken bestanden van een digitaal archief op te halen uit een structuur als Windows Verkenner om ze weer te geven in Excel worksheets. Vervolgens kan elk bestand dat op lange termijn bewaard dient te blijven toegekend worden aan het juiste onderdeel van het standaard archiefschema. Op deze manier wordt een inventaris gecreëerd van het digitaal archief. Na het virtueel ordenen van de bestanden is het mogelijk ze automatisch in de juiste volgorde te kopiëren naar een andere locatie. Bovendien worden er logs bijgehouden van elke stap, zoals het selecteren, ordenen en kopiëren van de bestanden. Het programma kan gebruikt worden door de archiefvormer om retroactief orde aan te brengen in zijn administratie en een ordeningsplan op maat te creëren of door een archiefinstelling om een digitaal archief te verwerken. Het programma en de bijbehorende handleiding kan reeds gedownload worden op <http://bna-bbot.be/dut/bbot/projecten/mee-kaarten/>.

Meer hierover leest u in de bijdrage van Dirk Derom 'Digitale bestanden ordenen'.

Evaluatie noden AMVB

De noden van het AMVB op het vlak van digitaal beleid en beheer werden opgesteld en zullen in detail uitgewerkt worden in het beleidsplan 2013-2017. Het AMVB zal de komende maanden een aantal knopen moeten doorhakken en bepalen welke richting ze uit wil op het vlak van digitaal beleid, overdracht van digitaal archief, digitale depotwerking en digitalisering.

Consultancy Request

Op basis van de theoretische vereisten voor een digitaal depot met registratie- en ontsluitingsmodule werd een consultancy request opgesteld om een idee te krijgen van de kostprijs en de haalbaarheid voor het ontwikkelen van een dergelijke applicatie. Vanwege de hoge kostprijs voor het puur theoretisch uitdenken van dergelijke software (variërend van 4.300 tot 5.100 EUR incl. BTW) werd beslist af te zien van consultancy op dit vlak. Het uitgewerkte eisenpakket vormt een goede basis voor de doelstellingen binnen de volgende projecten rond duurzaamheid.

Softwarevergelijkingen

Bestaande softwarepakketten als Drupal, Collective Access, ICA-Atom, Sushee, MediaMosa en andere werden vergeleken op het vlak van hun mogelijkheden

om dienst te doen als digitaal depot of registratiesysteem voor dynamisch archief. Gezien de kostprijs en complexiteit van de softwarepakketten werd beslist om een andere weg in te slaan. Het AMVB wil problemen rond digitale duurzaamheid aanpakken op een praktische, realistische manier waarbij gebruik gemaakt wordt van goedkope, bestaande software en concrete richtlijnen.

BNA vzw	Documenteren van het dagelijks leven in Brussel aan de hand van verhalen	www.bna-bbot.be	SOCIO-CULTUREEL WERK
VVF Brussel vzw	Vereniging voor Familiekunde	www.vvf-brussel.be	SOCIO-CULTUREEL WERK
VGPH vzw	Gebruikersplatform voor personen met een handicap	www.vgph.be	OVERHEID, KOEPELS EN STEUNPUNTEN
De Parade vzw	Beroepstheater	www.deparade.be	CULTURELE PRODUCTIEHUIZEN
KWB Ganshoren	Verenigen werknemers – sociaal contact	www.kwbganshoren.be	SOCIO-CULTUREEL WERK
Bru-Taal vzw	Taalondersteuning Nederlands	www.bru-taal.be	ONDERWIJS EN BUITENSCHOLSE ACTIVITEITEN
Wijkpartenariaat Schaarbeek vzw	Buurtwerk		SAMENLEVINGSOPBOUW EN BUURTWERK
ZIJN vzw	Geweld binnen vertrouwensrelaties	www.vzwzijn.be	WELZIJN EN HULPVERLENING
LACA	Heemkundige kring Laken	www.laca.be	SOCIO-CULTUREEL WERK
PACKED vzw	Expertisecentrum digitaal erfgoed	www.packed.be	OVERHEID, KOEPELS EN STEUNPUNTEN

Figuur 1: Organisaties bevraagd rond digitaal documentbeheer

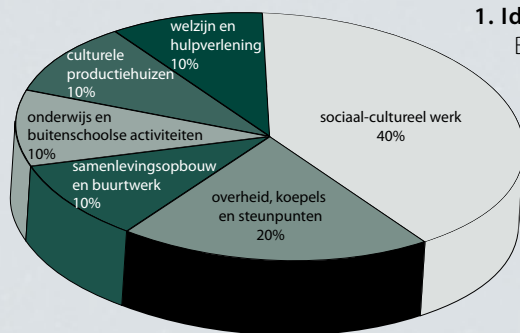

2. PEILING DIGITAAL DOCUMENTBEHEER

Stephanie Aertsen

In de haalbaarheidsstudie 'Naar digitaal documentbeheer voor miniorganisaties' werd een enquête opgesteld om te peilen naar de werking en noden van kleine organisaties als vzw's en feitelijke verenigingen. Tien organisaties werden reeds bevraagd (zie figuur 1), waaronder acht vzw's en twee feitelijke verenigingen. De resultaten van deze enquête dienen als basis voor het project DigiGIDS, waarin we op zoek zullen gaan naar praktische, goedkope oplossingen om de aangegeven problemen te ondervangen.

De enquête is terug te vinden op de website van het AMVB, onder de categorie 'Projecten – Haalbaarheidsstudie 2011' of deze link: http://194.78.136.105/AMVB/docs/20_peiling.pdf. De peiling bestaat uit vier onderdelen, namelijk: identificatie van de organisatie, documentbeheer, archiefbeheer en wettelijke bewaartermijnen gevolgd door enkele algemene vragen.

Figuur 2: Sectoren waarbinnen de organisaties werkzaam zijn.

Verder wordt er gepeild naar subsidieverstrekkers, koepelorganisaties, afdelingen en leden. Indien er subsidies worden aangevraagd worden er immers subsidiedossiers opgesteld, een koepelorganisatie kan een structurerende werking hebben op de organisatie en gegevens over leden moeten beheerd worden. Daarnaast wordt gepolst naar de missie en doelstellingen om de kerntaken van de organisatie te bepalen. Dit kan bijvoorbeeld zijn: het organiseren van muziek-, dans- en andere podiumvoorstellingen, audiovisuele projecten, voordrachten en cursusreeksen, adviesverstrekking etc. De organisaties kunnen op basis van hun wer-

1. Identificatie organisatie

Bij de identificatie van de organisatie worden de contactgegevens van de instelling en de contactpersoon genoteerd. Daarnaast wordt het wettelijk statuut van de organisatie bepaald en eventuele veranderingen die de organisatie in de loop van haar bestaan heeft ondergaan (bijv. afscheuring van een anderstalige afdeling of aansluiting bij een andere or-

king worden ondergebracht in de categorieën die het AMVB ook hanteert voor haar archievenoverzicht. Figuur 2 toont duidelijk de ruime spreiding van de verschillende sectoren die bevraagd werden.

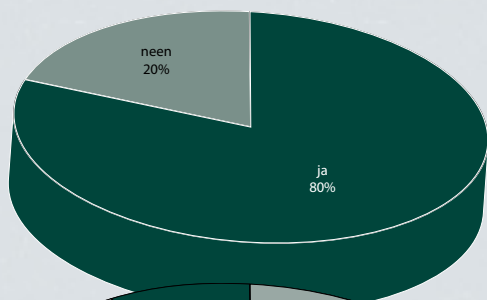
Vervolgens wordt er gepeild naar het aantal medewerkers, zowel beroepskrachten als vrijwilligers en het takenpakket dat zij uitoefenen. Hier is het ook van belang of een organisatie over een eigen werkruimte beschikt of dat medewerkers systematisch van thuis uit werken. Wanneer de medewerkers samen een ruimte delen is de kans immers groter dat bestanden gedeeld worden of samen worden opgeslagen in een gemeenschappelijke structuur. Vrijwilligers die op een eigen pc werken, zoals bijvoorbeeld de bestuursleden van een vereniging, hebben minder de neiging om bestanden centraal te verzamelen. Hierdoor gaan bestanden sneller verloren, bijvoorbeeld wanneer een van de leden uit het bestuur stapt of onverwachts overlijdt. Uit de enquête blijkt dat dit risico zeker reëel is bij feitelijke verenigingen, hoewel ook de helft van de vzw's – niet verwonderlijk die met de minste medewerkers – niet beschikken over een netwerk.

2. Documentbeheer

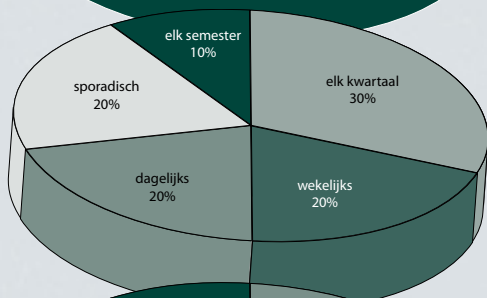
De categorie Documentbeheer werd opgesplitst in de categorieën 'Documentbeheer op papier' en 'Digitaal documentbeheer'. Uiteindelijk is het AMVB een archiefinstelling en hopen we met deze enquête naast digitale ook enkele analoge archieven te verwerven. Daarnaast hebben mensen vaak een beter zicht op hun papieren klassemment dan op de ordening van hun digitale bestanden. Voor ons is het ook interessant om te achterhalen hoeveel organisaties op een specifiek moment hebben beslist om documenten enkel nog digitaal te bewaren. Uit deze peiling blijkt dat de meeste organisaties niet meer alles systematisch printen om de documenten op papier te bewaren, maar dat dit eerder geleidelijk gebeurde waardoor er dubbels gecreëerd werden. Niemand heeft bewust de beslissing genomen om bepaalde stukken niet meer af te drukken. Daarnaast blijkt dat de meesten nog meer printen dan ze zelf beseffen. Voor bepaalde documenten als contracten, verslagen, boekhouding en personeelsadministratie verkiest men nog steeds analoge versies.

Er wordt zelden een verantwoordelijke aangesteld voor het archief. In de praktijk is het vaak een van de medewerkers die deze taak uit eigen beweging op zich neemt. Slechts één organisatie heeft interne afspraken opgesteld rond het bewaren of vernietigen van bepaalde documenten. Bij verschillende organisaties ging er dan ook al archief verloren, bijvoorbeeld door het vertrek of overlijden van een medewerker.

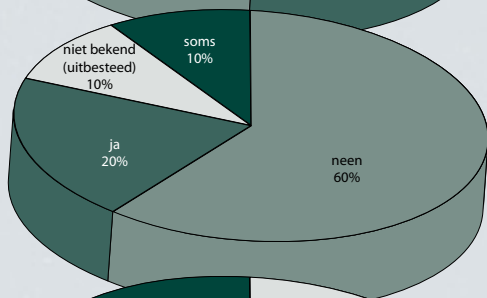
Onder het topic 'Digitaal documentbeheer' vallen vragen in verband met digitale klassering. Hierbij polsen we naar het aantal pc's en laptops die in gebruik zijn, of deze met elkaar verbonden zijn door een netwerk en of er een gemeenschappelijk klassemment wordt gehanteerd om bestanden te ordenen. Verder wordt

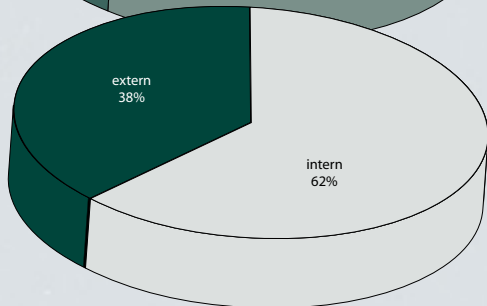
Figuur 3
Wordt er systematisch een backup gemaakt van het digitaal archief?

Figuur 4
Met welke regelmaat wordt een backup gemaakt van het digitaal archief?

Figuur 5
Wordt er na het maken van de backups gecontroleerd of het kopiëren foutloos is verlopen?

Figuur 6
Waar wordt de backup bewaard?

bekeken welke documenten de organisatie digitaal aanmaakt, welke digitaal worden bewaard en of deze systematisch worden afgedrukt om ze in een papieren klassemment te bewaren. Daarnaast wordt aangegeven bij welke documenten het zeer problematisch zou zijn voor de werking van de organisatie mochten ze verloren gaan.

Uit de antwoorden blijkt dat slechts vier van de tien organisaties beschikken over een netwerk. Zij hanteren alle vier een gedeeld klassemment, maar ervaren toch problemen bij het terugvinden van bestanden aangezien deze structuur niet op een correcte manier wordt gebruikt. Bovendien heeft slechts één organisatie regels opgesteld om bestanden op een consequente manier te benoemen, al zien alle organisaties hier de voordelen van.

De feitelijke verenigingen geven aan dat de ledenadministratie het grootste probleem zou vormen indien digitale bestanden verloren zouden gaan. Bij de vzw's gaat het voornamelijk om statuten en verslagen van de Raad van Beheer en de Algemene Vergadering, subsidiedossiers en projectdossiers. Toch maken slechts vier organisaties consequent backups op dagelijkse of wekelijkse basis en controleren slechts twee organisaties deze backup op fouten. (Zie figuren 3 - 6)

Vijf organisaties geven aan dat er reeds digitale bestanden verloren zijn gegaan, een zesde is niet zeker maar geeft aan dat de mogelijkheid zeker bestaat.

Daarnaast werd gevraagd aan te geven welke bestandsformaten gebruikt worden. De meeste organisaties werken met Windows en slaan bijgevolg bestanden op in Word (doc of docx), Excel (xls of xlsx) en Powerpoint (ppt of pptx). Hier en daar worden ook open source formaten gebruikt als odt (open document text). Afbeeldingen worden voornamelijk opgeslagen in jpeg, bmp of tiff-formaat. Aan de afbeeldingen, zoals digitale foto's, worden in beperkte mate contextgegevens toegevoegd, zoals de gelegenheid of datum waarop de foto's gemaakt werden. Deze gegevens worden meestal verwerkt in de bestandsnaam van de afbeelding of de naam van de map waarin de foto's werden ondergebracht.

Tot slot wordt er gepolst of de organisaties erin slagen hun mailverkeer en website te archiveren. Slechts vijf organisaties slagen erin hun website te archiveren, al is het meestal enkel de inhoud. Elke organisatie geeft aan problemen te ondervinden bij het bewaren en terugvinden van mailberichten. Een veel voorkomende strategie is het kopiëren van de inhoud om het te bewaren als tekstbestand in Word, maar meestal worden de berichten gewoon bewaard binnen tools als Outlook, al dan niet geordend of met toevoeging van kernwoorden.

3. Archiefbeheer en wettelijke bewaartermijnen

Binnen dit onderdeel polsen we naar de kennis van de organisatie met betrekking tot de wettelijke bewaartermijnen voor bewijsstukken voor vzw's, zoals jaarver-

3. DIGITALE BESTANDEN ORDENEN

EEN KLEINSCHALIGE OPLOSSING IN EXCEL VOOR EEN GROOT PROBLEEM

Dirk Derom¹

Menig archief wordt op een druilerige dag wel eens geconfronteerd met een donatie aan elektronisch materiaal. Op zo een dag staan er plots een batterij aan externe harde schijven, verouderde computers en mogelijk nog wat flashgeheugens voor de deur, te wachten op de nieuwe gastheer, hunkerend naar lange termijn bewaring. Dit soort digitale adoptie vraagt steevast een schoonmaak van bestanden, de eerste schakel in het bewaren (en later terugvinden) van bestanden die ooit de kern uitmaakte van de desbetreffende vereniging. De archivaris van dienst is bijgevolg belast met het ontrafelen van een jarenlange opeenstapeling van persoonsgebonden bestandsnamen en structuren. Het mag duidelijk zijn dat dit geen kleine opdracht is. Het uitpluizen van de inhoud, relevantie en structuur van deze bestanden vraagt meerdere uren werk. Het ontbreken van een gedegen softwarepakket die deze taak verlicht, leidt in zulke situatie in het beste geval tot het manueel verplaatsen van elk individueel bestand in een nieuwe bestandstructuur die overzichtelijk is én voldoende context biedt om documenten relatief makkelijk te vinden.

In de praktijk komt het er echter vaak op neer dat deze bestanden niet geordend worden en als ongeordend geheel op een server worden bewaard, niet doorzoekbaar en zonder context. Een archivaris en een archiefvormer surfen immers op verschillende golflengtes. Waar de archiefvormer gebrand is op het gebruiken, herwerken en raadplegen van bestanden, probeert een digitale archiefbeheerder de bits te bewaren op een ordelijke en raadpleegbare manier. De digitale archiefbouwer van zijn kant heeft tijdens de jaren vaak een vernuftige structuur bedacht om de bestanden te ordenen. Niets mis mee, was het niet dat die vernuftige structuren niet altijd compatibel zijn met andere vernuftige structuren. Een amalgaam van organisatieschema's later, staat de archivaris oog in oog met de opdracht dit alles te hervormen tot een structuur met een duidelijkere context.

De kleinschalige oplossing van AMVB vzw en BNA-BBOT vzw bestaat erin dat een Microsoft Excel template verrijkt wordt met VBA (Visual Basic for Applications) scripts. Zo kunnen bestanden worden opgelijst, vervolgens worden geordend om tenslotte weg te schrijven naar een vooraf bepaalde folder en/of externe harde schijf. De archivaris kan zich dankzij dit hulpmiddel bijgevolg concentreren op het ordenen van de bestanden binnen een consistent ordeningsschema.

¹ Dirk Derom was werkzaam bij BBOT vzw als projectverantwoordelijke voor het mondelinge geschiedenisproject [MEE]-Kaarten. Momenteel is hij verantwoordelijk voor nieuwe media en experimentele ontsluitingsmethodieken binnen BNA vzw.

slagen, boekhouding of personeelsadministratie. Slechts twee organisaties geven aan hiervan op de hoogte te zijn. Andere organisaties zijn hierin wel degelijk geïnteresseerd aangezien hiermee weer wat ruimte kan worden gewonnen – fysiek of virtueel. Daarnaast wordt er gevraagd aan de organisaties om zelf te verwoorden welke problemen zij ondervinden bij het beheren van papieren en digitale documenten. Het terugvinden van bestanden wordt het vaakst aangehaald, gevolgd door een gebrek aan kennis, personeel, tijd, middelen en motivatie.

4. Algemeen

Tot slot werd gepeild naar de verwachtingen van de organisatie naar het AMVB toe. Hebben ze behoefte aan informatie en op welke manier pakt het AMVB dit het best aan? Verwachten ze dan ook technische ondersteuning? En voor ons niet onbelangrijk: overwegen ze om hun archief over te dragen aan een professionele archiefinstelling?

Conclusie

De enquête bleek een handig hulpmiddel om bepalen op welke vlakken kleine organisaties precies problemen ondervinden bij digitaal documentbeheer. Hierin kan een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen vzw's en feitelijke verenigingen, voornamelijk omdat deze laatsten niet gebonden zijn aan wettelijke verplichtingen. Daarnaast is het opvallend dat enkele organisaties reeds zeer bewaam zijn in het beheer van hun digitaal archief. Mogelijk geeft dit een verkeer beeld van de enquêteresultaten, aangezien het wel duidelijk is dat de organisaties die gereageerd hebben om aan de enquête mee te werken zich reeds bewust zijn van de problemen die digitale archivering met zich meebrengt.

De verschillende peilingen en evaluaties vormen de basis voor het project DigiGIDS. De algemene conclusie van de verschillende evaluaties wordt dan ook uitgebreider besproken in het artikel *Project DigiGIDS* p. 29.

De zoektocht naar digitale zuurvrije dozen

Je kan als archivaris natuurlijk een digitaal archief herleiden tot een omvangrijke externe harde schijf, waar elk bestand wordt bewaard zoals de bestanden door de organisaties werden afgeleverd. Een pragmatische oplossing, gezien het aantal born-digital bestanden al snel kan oplopen tot enkele duizenden bestanden. Door de waaier van bestandstructuren binnen de archiefbouwers worden bestanden echter onvindbaar en blijkt een collectie na verloop van tijd de facto onbruikbaar. Een andere oplossing is de bestanden te ordenen volgens een overkoepelend ordeningsplan en de bestanden per organisatie manueel in te passen in de structuur. Minder praktisch uiteraard, aangezien elke lading bestanden vereist dat je voor elk bestand uitzoekt onder welke folder dit bestand juist past, dat je een resem folders aanmaakt waaronder deze bestanden horen en dat je elk bestand vervolgens manueel verplaatst naar de juiste folder. Aangezien de neurorobotica² nog steeds geen digitale archiverende homunculus³ in robots heeft gehuisd, ontbreekt het een computer de bevoegdheid van een intelligente archivaris die met precisie de bestanden ordent. Als archivaris ben je bijgevolg aangewezen op jezelf en met wat geluk ben je enkele dagen later klaar om de berg bestanden op te bergen in de digitale zuurvrije doos.

De digitale zuurvrije doos met 'code lines'

Onnoemelijk handig blijkt geen van beide oplossingen. In het geval van het losweg bewaren van bestanden, wordt er een onbruikbare verzameling van bestanden afgeleverd. In het geval van de digitale zuurvrije doos anderzijds heb je een handvol archivariissen nodig voor de toevloed aan digitale archieven. Aangezien geen van beide oplossingen voldeden, werd er door AMVB vzw en BBOT vzw gezocht naar de mogelijkheid om de tijd nodig bij het manueel ordenen van bestanden te reduceren. De criteria waren eenvoudig: een softwarepakket dat op vrij korte termijn kan worden ontwikkeld en dat op verschillende besturingssystemen draait zonder te vervallen in 'software bloot' (dit is het overladen van een softwarepakket met overbodige functionaliteiten). Bovendien diende de oplossing overzichtelijk en relatief schaalbaar te zijn met als enige taak het ordenen van bestanden. Grootschalige softwaresystemen worden in deze context vaak voorgesteld als de te bewandelen weg. Helaas zijn deze systemen ver van goedkoop, vragen ze naast

² Neurorobotica is de studie van autonome neurale systemen toegepast op robots. Het is, kort door de bocht, de toepassing van onze neurowetenschappelijke kennis om 'intelligente' en 'autonome' robots te bouwen.

³ Een homunculus is een verwijzing naar een 'kleine mens' die in de hersenen van een individu aan de touwtjes zou trekken. In deze context verwijs ik naar Descartes die stelde dat er in de hersenen een immaterieel wezen huisde. Dit wezen dirigeert wat het individu ziet, beslist en voelt. Als we zulk immaterieel wezen in een robot konden plaatsen, zou de robot uiteindelijk intelligente beslissingen kunnen nemen en het tijdrovende ordenen van bestanden kunnen overnemen.

een financiële adering evenzeer een behoorlijke tijdsinvestering om te verfijnen en af te stemmen op het eigen archief en is het niet altijd even evident om de data te gebruiken, te beschermen en te bewaren. Ook vandaag zijn er niet al te veel systemen die alle taken (ordenen, conversie, checksums, metadata standaarden...) met sprekend gemak bufferen. Het resultaat is dan een mozaïek van software installaties en dito onderhoudskosten. Een grootschalige oplossing lost bovendien het initieel probleem niet op, namelijk het ordenen van de afgeleverde verzameling bestanden. Aangezien noch de grootschalige pakketten, noch andere software in staat waren bestanden te ordenen volgens een vooraf uitgetekend ordeningsschema, werd er overgegaan naar het in huis ontwikkelen van scripts die deze taak vervullen. De oplossing bestond eruit om een reguliere Microsoft Excel te verrijken met de stabiele, relatief schaalbare en cross-platform scripttaal VBA (Visual Basic for Applications). De code lines ontlasten de schouders van de archivaris te door hem of haar te laten focussen op zijn kerntaak: het ordenen van bestanden. De scripts laten immers toe dat de bestanden geordend kunnen worden volgens een bepaald schema en eens de bestanden geordend zijn, deze automatisch te laten wegschrijven naar een externe harde schijf. Met de scripts die BBOT vzw ontwikkelde hoeft de archivaris niet langer de bestanden één-op-één te verplaatsen naar de juiste folder, kan er in een log bijgehouden worden welke files niet overgedragen werden en kan het ordeningsschema worden aangegeven. En dit alles door aan de slag te gaan met een toegankelijke Microsoft Excel template.

Bedenk bijvoorbeeld dat de template vlot werkt met meer dan 200.000 bestanden en dat elk van deze 200.000 bestanden automatisch verplaatst worden naar de nieuwe structuur. Stel dat je voor het manueel verplaatsen van 200.000 bestanden ongeveer gemiddeld 3 seconden per bestand nodig hebt, dan zou dit zonder de template een slordige 166 uren vereisen. Wat neerkomt op 20 werkdagen (8u/dag). Het is bijgevolg niet onbegrijpelijk dat er vaak geopteerd wordt voor het ongeordend bewaren van digitale bestanden. Het nut van de template wordt met zulke tijdsinstaat al snel duidelijk.

Een wandeling doorheen de code lines

De code lines geschreven om het leven van de archivaris te vergemakkelijken en de taak van het ordenen sneller te laten verlopen, vallen op te splitsen in zes deeltaken. Een eerste script bouwt een lijst van de bestanden op die men wil ordenen. Enkel **bestanden worden opgelijst**, folders worden niet in de lijst opgenomen. Voor elk van deze bestanden kan men vervolgens bepalen of ze überhaupt moeten bewaard worden en indien dit het geval blijkt onder welke folder deze thuishoren.

De structuur van de folders, cf. het **ordeningsschema**, ligt aan de basis van deze ordening. Voor men de bestanden kan toewijzen aan folders dient er dan ook een schema aanwezig te zijn om deze bestanden te ordenen. Hier zorgen de scripts voor de nodige

4. PROJECT DIGIGIDS

Stephanie Aertsen

consistentie van het schema. Het staat de archivaris uiteraard vrij om dit schema aan te passen en de structuur naar believen uit te breiden.

Eens de oorspronkelijke bestanden zijn opgelijst, het schema is opgebouwd, kan de archivaris aan de slag om de **bestanden te ordenen binnen de nieuwe structuur**. Elk bestand wordt bijgevolg gehuisvest onder een specifieke folder. Deze ordening zal later gebruikt worden om de bestanden automatisch weg te schrijven en vraagt de nodige tijd aangezien men voor elk bestand individueel moet aangeven waar deze thuishoort.

Nadat de bestanden een eerste keer zijn geordend, kan de archivaris indien nodig controleren of de ordening voldoet aan zijn of haar vereisten. Deze controle gebeurt op basis van een lijst in de Microsoft Excel file zelf. Indien nodig kunnen er aanpassingen gebeuren zoveel nodig. Eens deze bestanden geordend blijken zoals vereist, kan er een script worden gestart dat de **bestanden wegschrijft** naar een vooraf bepaalde folder of externe harde schijf. Tot slot lopen er in de achtergrond tal van scripts die **logs bijhouden** van de meest cruciale acties zoals de oorspronkelijke bestandsstructuur, het ordeningsschema en de nieuwe bestandsstructuur. Dit helpt om nadien eventuele ??? makkelijk op te sporen.

Tot slot: waar verschuilen deze scripts zich?

De Microsoft Excel template is te vinden op de website van BNA-BBOT vzw (<http://bna-bbot.be/dut/projects/mee-kaarten/>) net als een beknopte handleiding hoe men als archivaris deze template kan gebruiken. Als gevolg van de licentie van deze scripts (cf. Common Creatives Attribution-ShareAlike) is het bovendien eenieder toegelaten om deze scripts aan te passen, te integreren in andere scripts en zelfs commerciële spin-offs rond te bouwen gesteld dat BNA-BBOT vermeld wordt en dat de nieuwe versie onder een soortgelijke licentie beschikbaar is. Voor meer informatie kan u altijd surfen naar de desbetreffende pagina van Creative Commons (<http://creativecommons.org>).

Op 1 juli ging een nieuw project van start in samenwerking met de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de Vlaamse Minister, bevoegd voor Brussel. Het project DigiGIDS wil vzw's en feitelijke verenigingen sensibiliseren en motiveren om bewust om te gaan met hun digitaal archief. Dit is in hun eigen belang, aangezien vzw's wettelijk verplicht zijn hun werking te documenteren. Daarbij komt dat het voor archiefinstellingen mogelijk moet zijn het digitaal archief van deze kleine organisaties te verwerven en op lange(re) termijn te bewaren.

Voortraject

Binnen de haalbaarheidsstudie 'Naar digitale duurzaamheid voor miniorganisaties' die liep van 1 januari tot 30 juni 2011, werd onder tien kleine organisaties een peiling georganiseerd om te polsen naar de problemen die zij ondervinden bij het bewaren van digitale bestanden. Deze resultaten vormen de basis van het project DigiGIDS.

Uit de evaluaties van de verschillende enquêtes kwamen volgende problemen naar voren:

- ➔ Alle kleine vzw's en feitelijke verenigingen werken voornamelijk op basis van subsidies. De organisaties geven aan dat het hen aan kennis ontbreekt aangezien zij niet zelf iemand kunnen inhuren voor ICT. Verder ontbreken ook de tijd, de middelen, het personeel en de motivatie om digitale documenten te beheren.
- ➔ Het verloren gaan van bestanden komt meestal voort uit versnippering. Organisaties zonder eigen bureauruimte rekenen erop dat hun vrijwilligers beschikken over een eigen pc of laptop. Aangezien deze computers niet verbonden zijn door een netwerk, worden de verschillende documenten zelden samengebracht. Als iemand uit de organisatie stapt, neemt hij/zij documenten met zich mee. Maar ook organisaties met een eigen werkruimte beschikken niet altijd over een netwerk, bijv. omdat zij niet over het budget beschikken om een server aan te kopen. Zelfs met een intranet worden bestanden zelden geordend op een manier waarop ze eenvoudig terug te vinden zijn. Bij personeelsverloop ontstaan er zo verschillende 'persoonlijke systemen' naast elkaar.
- ➔ Wanneer er wel wordt getracht documenten uit te wisselen tussen (thuis)pc's, blijkt dit vaak problematisch door verschillen in formaten en versies.
- ➔ Er worden zelden afspraken gemaakt om bestanden op een duidelijke en consistente manier te benoemen, wat het terugvinden van documenten verder bemoeilijkt.
- ➔ Daarnaast blijkt dat er zelden op systematische wijze backups gemaakt wor-

den van digitale documenten. Indien dit wel gebeurt, wordt de backup vaak intern bewaard. Dit vormt een risico bij brand of diefstal. Verder worden backups zelden gecontroleerd op volledigheid en wordt er geen rekening gehouden met eventuele schade aan de drager.

- Mail wordt zelden gearchiveerd binnen de mailbox, laat staan binnen de dossiers waartoe ze behoren. Hierdoor gaat veel context verloren.
- Veel organisaties beschikken over audiovisueel archief, maar zijn niet op de hoogte van de juiste bewaaromstandigheden zoals standaardformaten of het bewaren van contextgegevens als auteur, gelegenheid, datum of onderwerp.
- De meeste organisaties geven aan niet op de hoogte te zijn van wettelijke bepalingen en bewaartermijnen met betrekking tot hun analoge en digitale documenten.

Doelstellingen DigiGIDS

Veldbevraging

Binnen de haalbaarheidsstudie werden de ontwikkelingen betreffende digitale duurzaamheid binnen de Belgische en Nederlandse archiefinstellingen en expertisecentra bewust opgevolgd. Gezien de interessante elementen die hierbij naar boven kwamen, is het zeker de bedoeling op dezelfde weg verder te gaan en tijd vrij te maken om te netwerken. Al is het maar om dubbel werk te vermijden of een andere invalshoek te vinden. Maar bovenal is de digitale problematiek zo allesomvattend, dat we gezamenlijk tot een oplossing zullen moeten komen. Het AMVB wil alvast haar steentje bijdragen door alle verslagen en resultaten van de projecten op haar website (www.amvb.be) te publiceren.

Enquête

Binnen de haalbaarheidsstudie werd een enquête uitgevoerd onder kleine vzw's en feitelijke verenigingen binnen Brussel om te peilen naar digitale problemen en de interesse van de instellingen om begeleid te worden door het AMVB om oplossingen uit te werken. De volgende maanden wordt er verder contact opgenomen met organisaties om een genuanceerder beeld te krijgen. We plaatsten hiervoor reeds een oproep in de Gazet v/d Vrijwilliger en onder het topic Nieuws op onze website.

Indien u hierin geïnteresseerd bent kan u nog steeds contact opnemen met Stephanie Aertsen (stephanie.aertsen@amvb.be of 02 209 06 01).

Stappenplan

Op basis van de tools die CEST (www.projectcest.be) aanreikt wordt een stappenplan opgezet, vertrekkend van de absolute minimumvereisten die gesteld worden aan de duurzame bewaring en het toegankelijk houden van digitale bestanden.

Elke organisatie wordt gevraagd aanpassingen uit te voeren zodat er ten minste aan deze basiseisen voldaan wordt. De organisaties worden aangemoedigd en begeleid om zoveel mogelijk stappen te zetten naar een gewenst of ideaal scenario voor langdurige bewaring. De organisatie kan afhankelijk van tijd, personeel, budget en IT-ondersteuning zelf beslissen welke aanpassingen gerealiseerd worden. Het stappenplan, aangevuld met aanbevelingen voor software wordt online ter beschikking gesteld.

Vorming en trajectbegeleiding

Er wordt een vorming aangeboden aan alle geïnteresseerden betreffende het stappenplan en de aanbevolen software. Uit de enquête blijkt momenteel dat de meeste correspondenten geïnteresseerd zijn in een online handleiding, aangevuld door een vormingsmoment en in beperkte mate persoonlijke begeleiding. Aangezien dit project de steun krijgt van de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de Vlaamse Minister bevoegd voor Brussel bieden wij aan Nederlandstalige organisaties onze diensten gratis aan.

Digitaal beleid

Het AMVB voegt een digitaal luik toe aan het beleidsplan (2013-2017) met betrekking tot informatiedeling, ICT en digitalisering.

©Luc Vermeersch

VIJF JAAR ARDUIN EN @rduin!

Wat u net opensloeg, is het 10^e nummer van *Arduin*. Proficiat! U koestert sympathie voor het AMVB. De traditie van een mededelingblad kent het AMVB sinds 1979. Dat begon met *Tijdingen* en verscheen vier keer per jaar. Het 30-jarig bestaan van het AMVB werd aangegrepen om de reeks te moderniseren en in een nieuw jasje te stoppen. *Arduin* en *@rduin* zagen het levenslicht. Tijdsdruk met een klein personeelsbestand liet niet toe om het tempo van vier nummers per jaar vol te houden. Bovendien kostte het nieuwe tijdschrift ook wat. De combinatie met een nieuwsbrief leek een goed compromis.

Het AMVB had ondertussen ook graficus Frank Vanhaecke leren kennen. Ooit afgestudeerd als historicus en met een passie voor fotografie, werd hij geïntroduceerd bij het project over de beenhouwers. Aangezien de samenwerking vlot verliep, moesten we het ook niet verder zoeken. Veel overleg betreffende lay-out was niet nodig. Het AMVB zei welk formaat wenselijk was en Frank deed de rest. Het ontwerp voor de kaft was iets moeilijker, maar een compromis kwam toch uit de bus.

Inhoudelijk heeft *Arduin* enige wijzigingen ondergaan die u misschien niet zijn opgevallen. Besparingen hebben altijd ergens hun weerslag. De drie grote rubrieken zijn gebleven. Na het woord vooraf door de voorzitter en na de archiefaanwinsten krijgt u steeds toelichting over de lopende projecten (PRJCT) en houden we u op de hoogte van de ontsluiting van de collectie (CLLCT). In het Brusseluik (BRSSL) zijn de Brusselse archieven nog steeds te gast. Dit platform willen we onze collega-instellingen zeker niet ontnemen. Samenwerking en synergie zijn woorden die onze beleidsmakers graag horen, het AMVB heeft al in *Tijdingen* op een eenvoudige manier gezocht naar samenwerking. De kroniek met recensies en algemeen nieuws over erfgoed in Brussel is weggevallen. Eén katern minder is een vrij handige besparing. Er werd ook geopteerd voor goedkoper papier.

@rduin, de elektronische nieuwsbrief, volgt bovendien hetzelfde stramien met AMVB-actueel, aanwinsten en programma. De nieuwsbrieven worden ook altijd op de website geplaatst. De grote verandering hier was van PDF naar weblink in 2009.

En wat vindt u van dit alles?

We wilden zelf wat reacties sprokkelen bij onze lezers van wie we een mailadres hebben. We zijn er ons ten volle van bewust dat we hiermee helaas een deel van de lezers uitsluiten. Niet iedereen beschikt over de elektronische wondermiddelen. Aarzel niet om alsnog uw bevindingen mee te delen via arduin@amvb.be of u mag het ook op de ouderwetse manier doen als u de redactie graag eens aan de lijn heeft of als u nog postzegels heeft liggen.

Met de rondvraag beoogden we alleszins geen groots opgezet correct statistisch onderzoek. De zogenaamde kritische massa werd geen massa. Bovendien werd deze bevraging nog in de vakantieperiode verstuurd om de deadline te kunnen halen. De lezers die reageerden willen we alvast bedanken, de anderen herkennen zich misschien wel in de antwoorden.

De enquête bestond uit negen korte vragen. Vijf ja/nee-vragen werden gesteld en vier open vragen. De respondenten kunnen in drie categorieën worden verdeeld: archiefvormers 50%, collega-instellingen 30% en werkende leden 20%.

Op de vraag of men *Arduin* leest, antwoordt 90% ja, 10% soms. Op de vraag of dat dan volledig of diagonaal gebeurt, geeft 40% aan het tijdschrift volledig te lezen, 60% neemt het diagonaal door.

De vraag welke artikels of rubrieken de voorkeur genieten, wordt door 80% beantwoord. De meeste lezers zijn nieuwsgierig wat de archiefaanwinsten betreft. Men zegt eveneens artikels met een 'verhaal' of 'inhoud' te lezen. Dit laatste mag grotendeels begrepen worden als artikels over de ontsluiting van de collectie.

Wat mist de lezer in *Arduin*? 60% beantwoordt deze vraag. De antwoorden variëren van 'geen specifiek gemis' tot iets uitgebreidere antwoorden. Zo is het antwoord in verband met het gemis aan een bepaald soort van vereniging (sport- en muziekverenigingen) zeer terecht. Het antwoord dat er een goed evenwicht is tussen de artikels, schrijven we graag op onze palmares. Afgaande op de antwoorden mogen er wel veel meer namen en data van betrokken personen worden vermeld. Dat het aan actualiteit ontbreekt heeft misschien te maken met het wegvallen van de kroniek. Dat humor als een gemis wordt ervaren, moet misschien 'dringend' veranderen.

De vraag die daarop volgt, heeft dan betrekking op het feit of *Arduin* overbodige artikels opneemt. 65% geeft aan niets overbodigs te vinden.

De vraag hoe de lay-out wordt ervaren, is de vraag over smaken en kleuren. 80% gaf een antwoord. Hiervan vindt 37,5% de opmaak vrij druk tot druk. Als minpunten geeft een respondent aan dat de onderliggende kleur de leesbaarheid soms beperkt. Maar deze zegt dat de keuze van illustratie (zowel van archiefstukken als van foto's) altijd zeer geslaagd is.

In hoeverre de lezers *Arduin* digitaal zouden willen ontvangen, antwoordt 40% ja, 60% nee. Onder de ja-antwoorden komt toch de opmerking door dat de analoge versie toch een gemis zou zijn. De papieren uitgave blijft een meerwaarde bieden. De laatste vragen handelen over de nieuwsbrief. 60% leest *@rduin*, 30% leest het niet en 10% soms. Of de combinatie van *Arduin* en *@rduin* moet worden aangehouden, antwoordt 50% ja, 20% nee en 30% geeft geen antwoord. Dat een respondent bij deze vragen meldt 'want het is niet te lang', geeft aan dat *@rduin* als nieuwsbrief zijn doel niet voorbijschiet.

GULDENBOEKEN EN CO

Stephanie Aertsen
Mariet Calsius

Notoire verenigingen van weleer hadden er op zijn minst één: een guldenboek. Moest dergelijk document de vereniging een identiteit geven? Moest het hun bestaan rechtvaardigen? Was de vereniging belangrijker als hun geschiedenis op papier stond?

Door de band genomen was het guldenboek een mooi gekalligrafeerd exemplaar met lederen kaft en vergulde letters. Een tiental 'verluchte' gelegenheidsdocumenten berusten in het AMVB. In de eerste plaats zijn het guldenboeken van toneelverenigingen, anderzijds zijn er persoonlijke huldeblijken. Dergelijk gelegenheidsdocument was alleszins een investering voor de vereniging. Over het algemeen gingen de verenigingen hier behoedzamer mee om dan met het doorsnee archief. Dat betekent echter niet dat de tand des tijds geen impact heeft gehad op deze bronnen. Met het digitaliseren van de kerndocumenten van de verenigingen kreeg het AMVB de mogelijkheid om aandacht te besteden aan de gulden- en huldeboeken.

Advies en literatuur

Voor conservatie en preservatie werd tijdens het digitaliseringproject beroep gedaan op Guy De Witte van het restauratieatelier De Zilveren Passer (www.dezilverenpasser.be). Tot de workflow behoorde ook een grondige beoordeling van de staat van de stukken die in aanmerking kwamen voor digitalisering. Hierbij baseerden we ons ook op praktische literatuur. Ten slotte volgde de verpakking, waarvoor de nodige middelen werden voorzien.

Guy De Witte bezocht het AMVB en heel wat stukken lagen klaar voor advies. Enerzijds waren dat de verslagboeken, anderzijds de guldenboeken en aanvragen. Voor de meeste stukken golden algemene raadgevingen. Tot deze categorie behoorden hoofdzakelijk de verslagboeken, waarover reeds melding werd gemaakt in Arduin nr. 8 en 9. Voor de meest kwetsbare boeken kregen we bovendien advies op maat.

De algemene raadgevingen waren vooral praktisch van aard:

- Pagina's met inktvraat of sterke verzuring moeten worden gebufferd met zuurvrij papier, in zoverre dat de rug van het boek dit toelaat
- De boekformaten moeten plat worden bewaard. Dozen van dezelfde grootte kunnen op elkaar worden geplaatst. De druk wordt opgevangen door de hoeken van de dozen.

- De guldenboeken moeten in een doos op maat worden bewaard, niet in de originele doos, want dan is de buffering zinloos. De originele doos wordt wel bewaard in een wikkel van zuurvrij zijdepapier als deel van het stuk.
- Guldenboeken die problemen geven bij het openen, moeten op een aangepaste lessenaar gemanipuleerd worden.
- Perkament mag nooit worden gescand, enkel gefotografeerd. Een scanner geeft immers teveel warmte af, waardoor het perkament uitdroogt en kan scheuren.

Aangezien dit soort van bronnen uit organisch materiaal bestaat (papier, perkament, leder), bevatten ze allemaal elementen die op lange termijn schadelijk zijn. Omdat de digitalisering al een zeer sterke vorm van gebruik is, was het belangrijk dat de medewerkers de guldenboeken zeer omzichtig manipuleerden. Zoals reeds gezegd maakte het opstellen van een conditierapport deel uit van het scanproces. In de handleiding voor de medewerkers – die ook beschikbaar is op de website – werd aandacht besteed aan het objectief beoordelen en beschrijven van de staat van de stukken. De richtlijnen hiervoor zijn gebaseerd op:

- VAN DER DOE (Erik) (ed.). *Schade-atlas archieven, hulpmiddel bij het uitvoeren van een schade-inventarisatie*. Den Haag, 2009.
- DE CONINCK (R.). 'Een handleiding als hulp bij conditierapportering.' In: *Behoud en Beheer. Berichten 2009. Collectiebeleid Musea en Erfgoed Antwerpen*. 9 (2009), 9-10.

Om zowel de guldenboeken als de verslagboeken objectief op hun fysieke staat te kunnen beoordelen, werd volgende gradatie vastgelegd:

- goede staat,
- lichte schade,
- licht tot matige schade,
- matig tot ernstige schade,
- zeer ernstige schade.

Hiervoor werden volgende criteria gehanteerd:

- Licht: verergert niet bij hantering
- Matig: verergert niet bij rustige hantering
- Ernstig: verergert bij rustige hantering

Over het algemeen was de conditie niet verergerd. Op zich is dat niet altijd gemakkelijk waar te nemen. Extra beschadiging aan de band of de rug van een stuk valt immers sneller op dan het scheurtje dat enkele millimeters vergroot is. Aangezien het scannen binnenshuis gebeurde, was het risico op ongekende (niet gemelde) schade door manipulatie minder groot. De medewerkers wisten dat het kostbaar bronnenmateriaal betrof en de tijdsdruk minder groot was.

Alle guldenboeken werden gereinigd met de museumstofzuiger. Als de roest of de inktvraat te schadelijk werd voor de onderliggende bladzijden of als de tekeningen afgaven op het tegenoverliggende blad werden zuurvrije schutbladen los toegevoegd. Nadien werden de boeken verpakt in zuurvrije dozen op maat, met de hand vervaardigd door Guy De Witte. De rijk geïllustreerde guldenboeken met doorschijnende schutbladen werden ook door hem behandeld. Waar de schutbladen sterk verzuurd waren, werden deze losgemaakt en vervangen door zuurvrije.

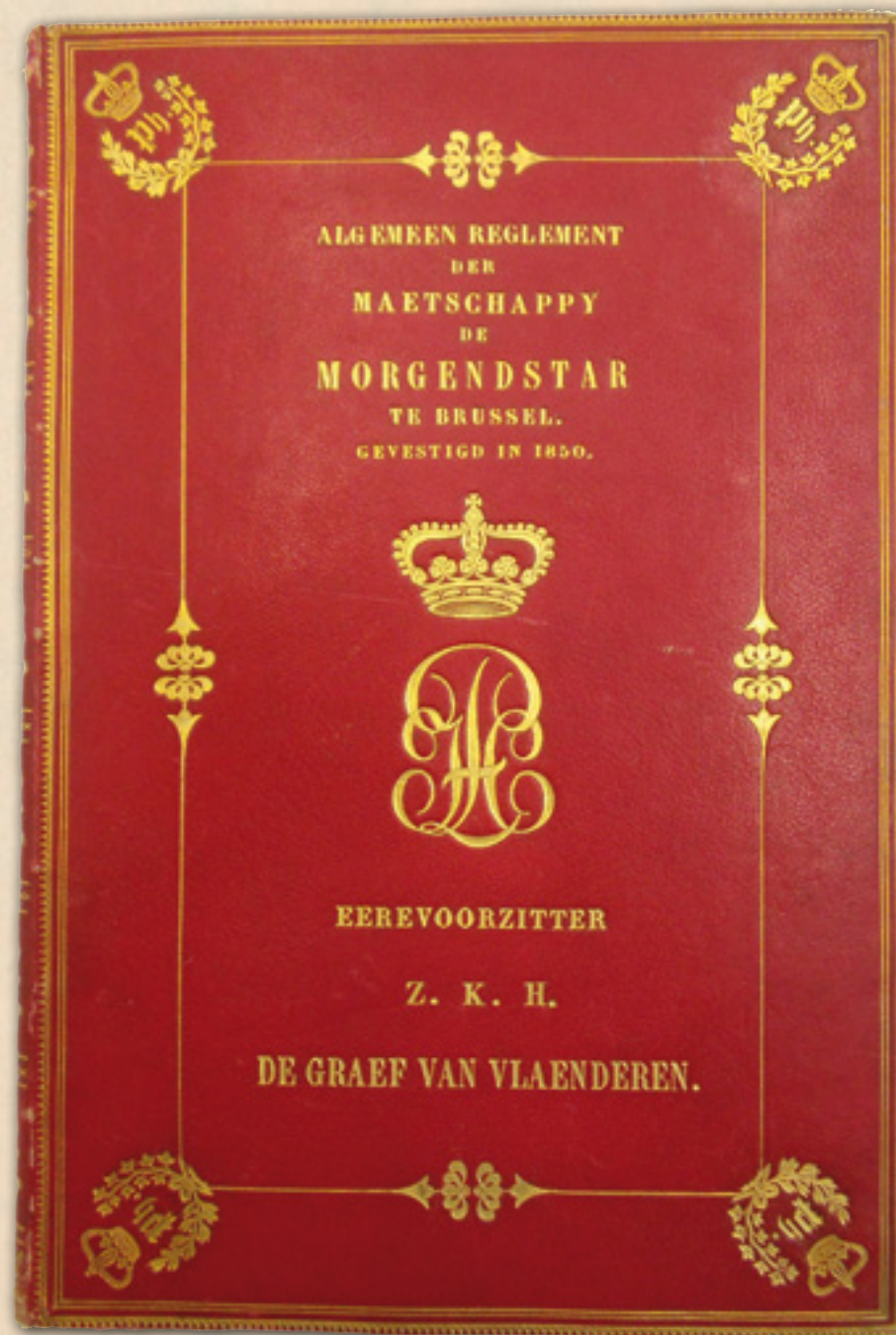
Voor de conservatie werden in het project de nodige gelden voorzien. Dit bleek een vrij goede inschatting. Met het budget konden voldoende dozen op maat worden gemaakt voor de meest kostbare boeken en konden standaarddozen aangekocht worden om de verslagboeken per stuk te verpakken. Let wel de personeelskost om de stukken te beschrijven, te stofzuigen en te verpakken werd niet ingecalculereerd. Bovendien werd het voorziene budget overschreden door de behandeling van verschillende beschimmelde stukken. De schimmel verspreidde zich voornamelijk tussen de pagina's van de boeken en werd daardoor pas opgepikt bij het opstellen van het conditierapport. Het lijkt ons raadzaam om ruim 10% van het te besteden budget te reserveren voor conservatie.

Daarnaast moesten de nodige maatregelen worden getroffen om de stukken te beschermen tijdens het digitaliseren. Kwetsbare stukken moesten zonder glasplaat worden gescand. Bij de scanner werd een boekhouder aangekocht die verstelbaar is tussen 90 en 140 graden - speciaal voor boeken die niet volledig kunnen openen. In het scanatelier werden metalen kasten voorzien om de stukken tijdens het scanproces veilig en stofvrij te bewaren.

Guldenboeken

Een guldenboek is een kostbaar uitgevoerd boek of album waarin de geschiedenis van de vereniging wordt genoteerd. Een vaste structuur is hierin niet echt terug te vinden. Hoofddoel was om de belangrijke gebeurtenissen neer te schrijven: het jubileum of het overlijden van de voorzitter, het behalen van een eerste prijs bij een wedstrijd gevolgd door het onthaal op het gemeentehuis, het bijwonen van een voorstelling door een lid van de koninklijke familie enz. Voornamelijk gasten tekenen bij dergelijke gelegenheden het boek om het historische belang van de gelegenheid te benadrukken. Daarnaast konden statuten, het reglement en (het) verenigingslied(eren) worden opgenomen. Naargelang de periode waarin het guldenboek tot stand kwam, werden bekende kunstenaars ingehuurd om het boek te illustreren.

De traditie van het maken van een guldenboek sloot aan bij de herleving van de verluchtungskunst van de vroege 19^e eeuw. Tal van gelegenheidsdocumenten wer-

den verlucht: huldeblijken, diploma's... en ook guldenboeken. Die nieuwe traditie kende een hoogtepunt in de tweede helft van de 19^e eeuw.¹ Ofschoon de traditie na de Eerste Wereldoorlog weer verdween, zijn er in het verenigingsleven nog na-weeën te vinden, zoals de guldenboeken in het AMVB getuigen.

He guldenboek werd meestal begonnen bij een bijzondere gelegenheid met alle toeters en bellen van de kalligrafie van het moment. Het is echter niet altijd duidelijk wanneer de boeken tot stand kwamen. Uiteraard vergde de voorbereiding ervan enige tijd, maar het ging ook lange tijd mee. Zelfs tot in de jaren 1970-1980 hielden een aantal verenigingen hun guldenboek trouw bij. Helaas staat het gebruik van een balpen of plakletters in schril contrast met de mooie verluchte bladzijden van weleer. Andere organisaties bekostigden wel het vervaardigen van een boek, maar gebruikten of voltooiden het niet.

De Morgenstar – 1859 (B19,5 x H28,5 x D1cm)² BE AMVB 026

De toneelvereniging De Morgenstar zag het levenslicht op 15 oktober 1850 in café De Anker (Kleine Violettestraat). De stichter was Emmanuel Van Driessche (1824-1897), vice-voorzitter van de Brusselse rederijderskamer De Wijngaard.

De Morgenstar was tot aan de Tweede Wereldoorlog één van de grootste gezelschappen van Brussel. In 1945 werd De Morgenstar bevorderd tot rederijderskamer, als opvolgster van de 'Corenbloem', gesticht in Brussel in 1477. Ook nadien bleef de vereniging een degelijk programma garanderen

Het guldenboek van de Morgenstar heeft een rode kaft met in vergulde letters de titel: 'Algemeen reglement der Maetschappij de Morgendstar te Brussel, gevestigd in 1850.' De grote erevoorzitter is altijd Zijne Koninklijke Hoogheid de Graaf van Vlaanderen.

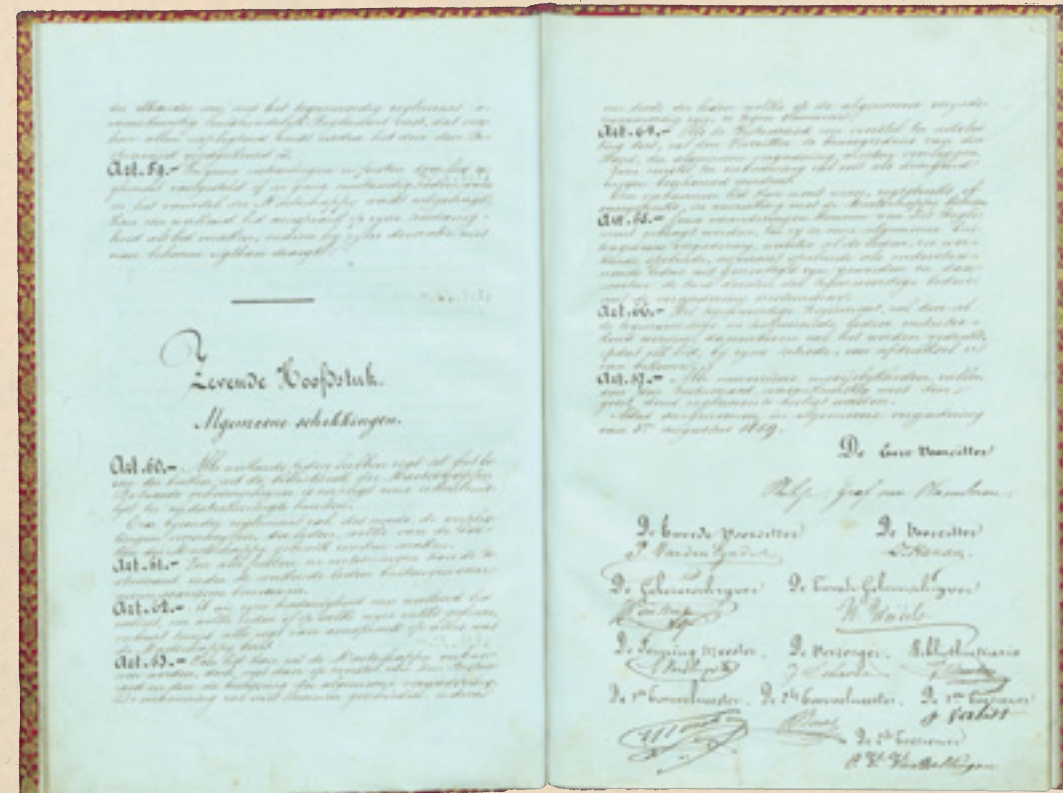
Het boek begint met het reglement. Dan volgt één pagina met de ereleden waaronder Hendrik Conscience (1812-1883), Charles Buls (1837-1914) en Juliaan De Vriendt (1842-1935). Vervolgens komen de handtekeningen van de leden. Daarop volgen nog enkele huldeblijken vanwege het stadsbestuur bij gelegenheid van het vijftigjarig jubileum en enkele pagina's met handtekeningen. Het laatst beschreven blad dateert van 1976.

Het guldenboek werd in 1993 overgedragen aan het AMVB samen met andere documenten. Qua afmetingen en dikte is dit een van de 'kleinere' guldenboeken.

Op het eerste zicht lijkt het nog in goede staat, maar schijn bedriegt. De band

¹ COOMANS (Thomas). 'De herleving van de miniatuurkunst. Baanbrekende studie over neominiaturen'. In: *Kadoc Internationale Nieuwsbrief* 2007, p. 2-6.

² Breedte x Hoogte x Dikte

en het boekblok vertonen een lichte oppervlaktebeschadiging, net als de hoeken. De binding is bovendien licht beschadigd. Het boek vertoont ook tekenen van inktvraat en verzuring. De mechanische schade beperkt zich tot scheuren. Plaagschade en vochtschade is eveneens in lichte mate aanwezig. Er zijn geen illustraties of liederen in het guldenboek aangebracht, wat alle mogelijke problemen op het vlak van auteursrechten meteen van de baan ruimt.

De Noordstar 1 – 1873 (B26 x H33 x D3cm) BE AMVB 078

Op 12 november 1872 stichtten Pieter Defreyne en Justin Delcroix met een twintigtal vrienden de toneelvereniging Noordstar. In het vorige nummer van *Arduin* kon u in de bijdrage van Charlotte Debroux lezen dat De Noordstar inzake liefdadigheid een van de meest actieve toneelverenigingen was. In 1922 kreeg De Noordstar de opdracht van Koning Albert om het Koninklijk Landjuweel opnieuw in te richten. Sinds 1997 mag de toneelvereniging de titel van 'rederijkerskamer De Lelieblomme' voeren.

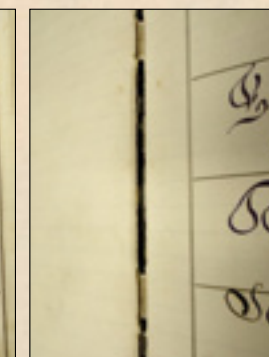
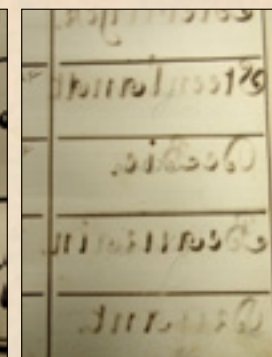
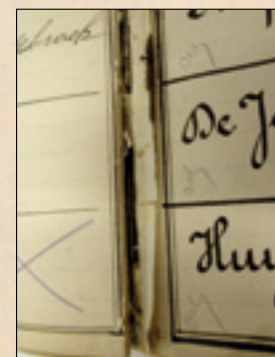
Het oudste guldenboek van de Noordstar dateert van 1873 en bevat aantekeningen tot 1919. Het boek start met het reglement en vervolgt met de lijsten van ereleden en leden. Een dikke 'kloef' vol handtekeningen: van de 130 pagina's zijn er ongeveer 120 voorbehouden voor de handtekeningen.

Het is meteen een van de zwaarste guldenboeken, wat het boek ook kwetsbaarder maakt. De binding van de rug is niet meer zo stevig, de hoeken zijn beschadigd door manipulatie en het leer pelt af. Wat chemische schade betreft is inktvraat en foxing licht aanwezig. Mechanische schade is er eveneens met scheuren en uitgesneden pagina's. Het boek vertoont bovendien vochtvlekken.

De Kunstvrienden van Brussel 1 – 1899 (B42 x H30,5 x D4cm) BE AMVB 058

De Kunstvrienden Brussel werd op 29 maart 1874 opgericht onder de naam De Watergeuzen. Op 11 februari 1880 werd besloten om tijdelijk de naam te veranderen in De Verbroedering. Twee jaar later werd de vereniging nogmaals omgedoopt. Nu werd het definitief De Kunstvrienden (15 februari 1882). Onder deze naam groeide de vereniging uit tot een van de betere amateurgezelschappen van Brussel die in de KVS speelden. Bij het vijftenzestigjarig bestaan in 1939 kreeg de toneelvereniging de titel van de 'rederijkerskamer Het Boeck ofte Tytelooskens'.

Het guldenboek draagt de titel 'Rederijkerskamer De Kunstvrienden van Brussel'. De informatie dateert van 1899 tot 1957. Inhoudelijk is het rijkelijk geïllustreerd en beschreven. De eerste bladzijden bevatten tekeningen en aquarellen. De namen

Voorbeelden van schade: beschadigde hoeken, uitgescheurde katernen, doordrukkende inkt, losse rug, afpellend leer p 44-45: Huldepagina bij het eeuwfeest van De Kunstvrienden van Brussel [BE AMVB 026]

EIKELS WORDEN BOMEN

De Koninklijke Toneelvereniging
"DE KUNSTVRIENDEN"
BRUSSEL
Ter gelegenheid van haar
1874 **EEUWFEST** 1974

J. A. Janssen 1974

van de kunstenaars zijn vermeld. Daarop volgend zijn er pagina's gehandtekend door het gemeentebestuur van Brussel, het bestuur en vervolgens de leden en ereleden. Er zijn verschillende huldepagina's voor voorzitters of jubilarissen – al dan niet met handtekeningen van aanwezigen en foto's van het feestvarken. Het lied van de Kunstvrienden is opgenomen alsook bijvoorbeeld een lied speciaal voor een van de jubilarissen.

Halfweg het boek begint het dagboek: een opsomming van alle opvoeringen en grote evenementen. Hier mogen we enigszins kritisch zijn: wanneer is men begonnen met deze opsomming? Zijn de oudste verhalen ooit bevestigd door een andere bron?

Aangezien dit boek vol staat met auteursrechtelijk beschermde tekeningen en partituren, kan het voorlopig alleen in de leeszaal worden bekeken.

Dit guldenboek heeft een liggend formaat, wat minder eenvoudig is om te scannen. Het bevat 121 beschreven pagina's. Het is een mooie leren boekband, ingelegd met goud. De band en het boekblok zijn licht beschadigd. Het leer begint af te pellen en de hoeken zijn door manipulatie beschadigd. Verzuring en inktvraat treedt in lichte mate op. Er zijn ook lichte vochtplekken aanwezig. De tussenpagina's uit kalkpapier werden verwijderd door Guy De Witte. Het boek heeft ook een rood-groen lint dat onderaan versierd is met twee houten eikeltjes, ook in groen en rood.

De Noordstar 2 – 1919 (B38,5 x H28 x D3,5cm) BE AMVB 078

Het AMVB verwierf ondertussen ook het tweede guldenboek van deze toneelvereniging. Door het digitaliseringproject en door de samenwerking met de rederijkerskamers voor de tentoonstelling herinnerde de voorzitter zich nog het bestaan van dit tweede boek, dat vervolgens werd overgedragen.

Dit guldenboek is voor de jaren 1919 tot 1954 op dezelfde manier opgesteld als het eerste: naam en voornaam, datum van intrede, handtekening. Nadien wordt bij het honderdjarig bestaan in 1972 opnieuw aangevat met het vermelden van opvoeringen en declamatiewedstrijden tot ca. 1995.

Het exemplaar heeft een liggend formaat. Het heeft een lederen kaft met vergulde letters, waarvan het oppervlak en de hoeken licht beschadigd zijn. De eerste bladen scheuren in naast het lint waarmee ze werden vastgehecht. Het papier is licht verzuurd en vertoont vlekken door vochtschade. Het boek kent niet het probleem van inktvraat, maar een hedendaags fenomeen treedt op, namelijk kras- en plakletters. Het gebruik hiervan is bepaald niet aan te raden, aangezien deze na verloop van tijd loslaten van het papier en de inhoud van het boek dus gewoon verdwijnt.

Guldenboek De Kunstvrienden van Brussel [BE AMVB 026]
Tweede guldenboek van De Noordstar [BE AMVB 078]
p 48-49: Het guldenboek van De Verbroedering [BE AMVB 226]
met daarin p 50-51 het geïllustreerde voorblad bij de partituur
van het Lied der Verbroedering

GULDENBOEK

Koninklyke Tooneelmaatschappij

≡ DE VERBROEDERING ≡

VAN BRUSSEL

—
KENSPREUK.

EENDRACHT EN VOORUITGANG

HET LIED

WOORDEN VAN
W. GYSSELS

MUZIEK VAN
H. VAN LUCK

DER VERBROEDERING

**De Verbroedering Brussel – [1921] (B45,5 x H31,5 x D3,8cm)
BE AMVB 226**

Op 12 september 1875 werd de toneelvereniging L'Echo de Limbourg opgericht door enkele Hollandse en Belgische Limburgers. De vereniging werd in 1878 omgedoopt tot De Limburgse Weergalm. In juli 1887 werd gekozen voor de naam De Verbroedering, naar de verbroedering tussen Noord en Zuid. In datzelfde jaar kreeg het gezelschap de eer om als eerste toneelvereniging het eerste stuk op de planken te brengen bij de langverwachte opening van de KVS. Dat was met *Elza van Nestor de Tière* en met *Jong bij Jong en Oud bij Oud*, een blijspel met zang van N. Theelen. Naar aanleiding van hun vijftiendwintigste, vijftigste en honderdste verjaardag organiseerde de vereniging verschillende prijskampen, zoals een eenaktertoernooi. Bij het vijfenzeventigste jubileum konden ze Julius Hoste (jr.) strikken als erevoorzitter. Gedurende de jaren 1970-1980 bracht De Verbroedering vooral samen met andere Brusselse toneelverenigingen producties.

Het guldenboek is in goede staat. De boekband is evenwel licht beschadigd en de binnenkaft vertoont lichte vochtvlekken. Het is een van de rijkst geïllustreerde guldenboeken. De versierde bladzijden zijn consequent doorgezet tot in de jaren 1980. Het heeft alleszins de mooiste versierde liederenpagina's. Ze wisten op dat moment ook de mensen van het vak te contacteren: de tekst is van Willem Gyssels (1875-1945), de muziek van Hendrik Van Luck (eerste helft 20^e eeuw)³. Ook enkele bekende Brusselse kunstenaars als Albert Daenens (1883-1952)⁴ en H. Van Der Bruggen (tweede helft 19^e-begin 20^e eeuw)⁵ verzorgden verschillende illustraties.

**Kunstvrienden van Brussel 2 – Damesafdeling – 1924
(B19xH25xD5,5cm) BE AMVB 058**

De damesafdeling van de Kunstvrienden werd opgericht in 1924. In hoeverre de dames een actieve rol spelen in de uitbouw van de vereniging is niet onmiddellijk duidelijk. Ze zijn alleszins milde schensters van de nieuwe vlag die ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan wordt vervaardigd. Inhoudelijk is het ook niet duidelijk hoe actief de dames waren. Huldegedichten en liedteksten die in het andere guldenboek voorkomen, werden ook in dit exemplaar opgenomen. Op 29 juni 1952 wordt de damesafdeling opnieuw opgericht.

³ Hendrik Van Luck was orkestleider bij KVS in de eerste helft van de 20^e eeuw. Er is nog niet veel onderzoek gedaan naar deze componist. Hij verkeerde duidelijk in de Brusselse muziekmid-
dens en theaterkringen. Een aantal liederen van volkszanger Jan De Baets zijn door Van Luck op muziek gezet en uitgegeven. Ook andere bladmuziek is van hem te vinden. Drie versies van zijn voornaam zijn in omloop: Hendrik, Henri, Henry.

⁴ Albert Daenens was schilder, tekenaar, aquarellist en graficus. In de jaren 1930 ontwierp hij theaterdecors, o.a. voor het Vlaams volktoneel.

⁵ Van Der Bruggen was schilder op porselein. Hij was een leerling van Jan Portaels (1818-1895).

**Titelblad van het guldenboek De verbroedering.
Huldepagina voor de heroprichting van de Damesafdeling van de
Kunstvrienden van Brussel gecombineerd met de inhuldiging van
de nieuwe vlag in 1951 [BE AMVB 226]**

Het guldenboek is in goede staat, maar vertoont een lichte aanzet tot verzuring. Aangezien het boek van de damesafdelingen dezelfde teksten bevat als het 'oude' boek, kan ook dit guldenboek niet zomaar op de website worden gezet omwille van auteursrechten.

Bond der West-Vlamingen – 1942 (B30,5 x H23 x D3cm) BE AMVB 221

De Bond der West-Vlamingen te Brussel was sinds de oprichting ervan in 1906 een van de grootste en meest actieve gewestkringen. Met verschillende deelwerkingen (maandblad, bibliotheek, toneel, fietsclub...) bood de Bond een onthaal voor de inwijkelingen uit de provincies en droeg eveneens haar steentje bij tegen de verfransingdruk. Tot de jaren 1980 beleefde de vereniging hoogtijdagen.

Het guldenboek van de Bond der West-Vlamingen is een voorbeeld van een aanzet tot bijhouden van deze traditie. Slechts 12 pagina's werden beschreven. Het boek werd gestart ter gelegenheid van de ontvangst van Jan Grauls (1887-1960), burgemeester van Groot-Brussel, en Michel Bulckaert (1895-1968), gouverneur van de provincie West-Vlaanderen, op 29 november 1942. Dat het guldenboek bewust werd besteld en aangezet wordt bewezen door het feit dat het blazoen van de Bond op de voorkant prijkt. Ging het later verloren of werd het bewust vergeten? Zowel Grauls als Bulckaert bekleedden immers een politiek mandaat tijdens W.O. II en werden veroordeeld voor collaboratie.

Inhoudelijk brengt het guldenboek een verslag van het bezoek. Het bevat de handtekeningen van de centrale gasten en aanwezigen, gevolgd door het verloop van de zitting. De twee pagina's waar de hoge gasten getekend hebben, zijn geïllustreerd met wapenschilden. Het boek zelf is in goede staat.

***Koninklijke Vlaamse Schouwburg – 1956 (B26 x H33,5 x D8cm)
BE AMVB 056***

Bij de heropening van de KVS – herinner u de brand van 1956 - werd in 1958 een guldenboek begonnen. Kende men in het toneelhuis voordien de traditie van een guldenboek? Dat zal nooit met zekerheid kunnen worden gezegd.

Het boek uit 1956 - volledig met lederen boekband en met leer beklede doos - is met duidelijke bedoelingen besteld en in gebruik genomen. Helaas zijn er maar een dertigtal bladzijden beschreven. Het lijkt echter dat het boek alleen bij de grootste gelegenheden werd bovengehaald. De laatste aantekening dateert van 1985 toen Koning Boudewijn nogmaals op bezoek kwam.

Het guldenboek op zich vertoont lichte schade, voornamelijk aan de band. Eveneens werden enkele vochtplekken gesignaleerd. Het is wel jammer dat men indertijd de beschermende doos heeft 'gerestaureerd' met vreselijke tape.

Guldenboek van de Bond der West-Vlamingen van Brussel
[BE AMVB 221]

**p 56-57: Guldenboek van de KVS met
huldepagina bij de heropening in 1955 [BE AMVB 056]**

NA DE BRAND VAN 25 MEI 1955 WERD DE KONINKLIJKE VLAAMSE SCHOUWBURG DOOR TOEDOEN VAN HET BRUSSELS MAGISTRAAT VOLLEDIG VERNIEUWD EN MODERN UITGERUST.

Z.M. KONING BOUDEWIJN WAS AANWEZIG OP DE INHULDIGING VAN HET VERNIEUWDE GEBOUW, OP 14 APRIL 1958, EN PLAATSTE ZIJN HANDTEKENING IN DIT GULDEN BOEK.

Huldeboeken

In het AMVB berusten ook een aantal huldeboeken. Dit zijn boeken met huldeblijken die samengesteld werden voor één persoon. Dergelijk document werd bij een jubileumfeest of bij een speciaal bezoek overhandigd. Inhoudelijk kan dergelijk huldeboek variëren van een echte huldeblijk tot een ingebonden boek van felicitaties, aangevuld met knipsels, foto's e.d.

Sir Polydore De Keyser - 1888 (B28 x H39 x D5cm) BE AMVB 035

Polydore De Keyser (1832-1898) werd geboren in Dendermonde. In 1842 week het gezin De Keyser uit naar Londen. Vader De Keyser kocht een hotel en noemde het De Keyser's Royal Hotel. In 1856 nam Polydore het beheer van het hotel over. Hij zag het groots en begon in 1872 aan de bouw van een van de grootste hotels aan de oevers van de Theems. Dat nieuwe hotel werd in 1874 door Leopold II officieel geopend. Polydore engageerde zich ook in de plaatselijke politiek en werd in 1868 gemeenteraadslid van de 'City of London', in 1882 werd hij *Alderman* (te vergelijken met het ambt van schepen) en in 1887-1888 *Lord Mayor* (burgemeester). Hiermee was hij de eerste rooms-katholiek die dit ambt sinds de Reformatie waarnam.

In 1888 bezocht Polydore zijn geboortestad Dendermonde en Brussel. Hij werd geridderd in de kroonorde van Leopold. Bij zijn bezoek aan Dendermonde ging een speciale Ros Beiaard ommegang uit. Eveneens werden twee cantates aan hem opgedragen. Tekst en muziek waren afkomstig van Emanuel Hiel (1834-1899) en Peter Benoit (1834-1901): *Welkom der Stad Brussel aan den Hoogachtbaren Heer Polydore De Keyser, Lord-Major van Londen en Heilgroet aan den Hoogachtbaren Heer Polydore De Keyser, Lord-Major van Londen, in zijn vaderstad Dendermonde*. Aangezien Polydore de Keyser medestichter was van de Guildhall school of Music, zeg maar het Londense conservatorium, kon hij dit zeker appreciëren.

Wat vertelt dit boek ons nu eigenlijk? Het is bij een aanzet gebleven. De biografie van De Keyser legt al de band met Dendermonde en Hiel. Het boek werd aangeboden door de 'te Brussel verblijvende Dendermonderaars'. Voorzitter van het comité was niemand minder dan Hiel. Het boek zelf is nooit verder geraakt dan de handtekeningen van de inrichtende comiteit, de leden en de deelnemers. Blijkbaar is het ook nooit overhandigd en is het in bezit van de familie Deveene gebleven, m.n. Louis Deveene (zie verder) en nakomelingen waaronder Lydia Deveene. Het huldeboek zelf is dan langs de achterzijde opnieuw gebruikt om de stamboom van de familie in op te tekenen.

Het guldenboek is een draak van een boek. De band is met schapenleer bekleed. Die leersoort is eigenlijk te fragiel voor een dergelijk omvangrijk boek. De rug van het boek is dan ook zwaar beschadigd. De hoeken zijn met ijzeren beslag afgewerkt. Het papier is sterk verzuurd.

Jef De Ries – 1905 (B33 x H29 x D1cm) BE AMVB 156

Jef De Ries (geboorte- en sterftejaar onbekend) was een bekende naam in het Brusselse amateurtoneel. In 1875 werd hij lid van de Jonge Toneelliefhebbers Brussel, waarvan hij later jarenlang voorzitter was. In 1934 kreeg hij een erediploma voor zijn 60-jarig lidmaatschap.

Het gaat hier niet echt om een huldeboek. Het is een huldegedicht aangeboden bij de zilveren bruiloft van De Ries en zijn vrouw Elisa Heussens. Het gedicht is van de hand van Nestor De Tière (1856-1920). Het is zeer mooi uitgewerkt en gekalligrafeerd.

De kaft is uitgewerkt in leer met vergulde letters. Het huldegedicht is op perkament geschreven. Het geheel is in vrij goede staat. Manipuleren is echter zeer onhandig doordat het sierlint is afgewerkt met twee lakzegels op de bovenste pagina, waarvan één beschadigd is. Omwille van de zegels en het perkament kon het stuk niet op de scanner worden gedigitaliseerd. Het geheel werd daarom digitaal gefotografeerd.

Hippoliet Meert – 1905 (B22 x H30 x D2-3cm) BE AMVB 256

Hippoliet Meert (1865–1924) stichtte het Algemeen Nederlands Verbond. Meert voltooide zijn middelbare studie in Aalst en vatte daarna ingenieursstudies aan in Gent. Door een ernstige ziekte kon hij dit niet voltooien en ging hij Germaanse talen, geschiedenis en aardrijkskunde studeren. Hij was leraar aan athenea in verschillende steden, maar werd in 1893 benoemd in Gent. Hij maakte zich verdienstelijk door zijn werken over taal en taalzuivering. Op 27 april 1895 werd na zijn voordracht te Brussel voor De Distel overgegaan tot de stichting van het Algemeen Nederlands Verbond.

Het huldeboek dat in het AMVB berust, werd opgesteld door de Aalsterse tak van het Algemeen Nederlands Verbond. Ter gelegenheid van het eerste jubileum van de organisatie werd het in 1905 samengesteld en opgedragen aan stichter Hippoliet Meert. Het boek werd in 1994 door het AMVB aangekocht.

Het boek is een samenvatting van versierde huldepagina's van verschillende plaatselijke afdelingen van het ANV (grotendeels van dezelfde hand), 'brieven', felicitaties, gedichten of beginmaten van liederen of andere muziekstukken die werden neergeschreven op calquepapier. Het is opvallend dat zowat heel cultureel Vlaanderen van dat moment een bijdrage heeft geleverd.

Het huldeboek is zeer fragiel. De kaft bestaat uit perkament met ingelegd goud, een moeilijke techniek waardoor de band zeer kostbaar wordt. De band en het boekblok zijn erg beschadigd door manipulatie, net als de hoeken. Bovendien

Huldebljk voor Jef De Ries, voorzitter van De Jonge toneelliefhebbers Brussel [BE AMVB 156]

hebben verschillende katernen los gelaten en zijn er sporen van uitgesneden pagina's. Er is ook een centimeter verschil in dikte door het kromtrekken van het uitgedroogde perkament. (De rug meet 2cm, de overliggende zijde van het boekblok is 3cm). Ondanks de fragiele staat van het calquepapier en het aquarel papier heeft verzuring, inktvraat en roest relatief weinig schade aangericht. Door het gebruik van calquepapier is de inkt onvermijdelijk doorgedrukt. Het advies van Guy De Witte was niet tentoonstellen, noch scannen. Het boek werd volledig digitaal gefotografeerd door scanmedewerker Luc Vermeersch.

Louis Deveen – 1938 (B23 x H26,5 x D2,8cm) BE AMVB 035

Louis Deveen (1868-1950) was de oudste zoon van Félicien Deveen en Leonia Colette. Hij trouwde in 1890 met Hedwig Hiel, de dochter van Emanuel Hiel. Tijdens zijn studies maakte Louis Deveen kennis met de Vlaamse problematiek en speelde ook een actieve rol in het studentenmilieu. Later ontmoette hij in het Brusselse verenigingsleven andere flaminganten, al dan niet bekenden uit zijn studententijd. Hij was lid van o.a. het literaire genootschap De Distel en De Vlaamse Toeristenbond. Hij schreef ook voor Vlaamsgezinde tijdschriften zoals *De Strijd*, *Le petit Bleu* en *De Vlaamsche Gazet*. Samen met Richard Van Landuyt richtte hij tijdens W.O. II het sluikblad *De Vlaamsche Leeuw* op. Deveen was ook lid van de Willemsfondsafdeling Schaarbeek - Sint-Joost-ten-Node. Hier nam hij de functies van penningmeester en voorzitter waar. Hij organiseerde o.a. lezingen en zangavonden waarin het verzet tegen de verfransing en het aanwakkeren van de Vlaamse identiteit centraal stonden. Bij zijn 70e verjaardag kreeg hij van het Willemsfonds Schaarbeek - Sint-Joost een banket en huldeboek aangeboden.

Het huldeboek is een bundeling van toespraken, dankbetuigingen, wensen, telegrammen, krantenknipsels en enkele foto's. De stukken werden opgekleefd op briefpapier van de vereniging of hier los tussengevoegd, waarna alles samen werd ingebonden in een lederen band met vergulde letters. Jammer genoeg werd hierbij geen rekening gehouden met de bladrichting, waardoor het papier is kromgetrokken en het boek niet volledig geopend kan worden. Bijgevolg kon ook dit huldeboek niet onder de scanner. Met kunst en vliegwerk en met behulp van de boekensteun van de scanner werd elke pagina een voor een digitaal gefotografeerd. Ofschoon het AMVB in het ganse digitaliseringsproces consequent geen digitale beelden heeft gemanipuleerd, werd er beslist om hier een uitzondering te maken. Met behulp van de juist software slaagde Luc Vermeersch erin de foto's zo aan elkaar te plakken dat de illusie van een boek werd gecreëerd.

Ernest Verryck – 1943 (B34 x H24 x D2,5cm) BE AMVB 217

Ernest Verryck (1900-1974) werd op vrij jonge leeftijd de rechterhand van Ernest Kindermans (1875-1932), zijn oom en directeur in de Volksschouwburg Folies-

Bergère. In 1929 werd Verryck directeur, terwijl Kindermans trachtte het Lunatheater van de grond te krijgen. Verryck was in Brussel meteen de jongste schouwburgdirecteur. Hij bleef actief als directeur tot 1959.

Het huldeboek werd in 1943 samengesteld naar aanleiding van 25 jaar theaterleven sinds 1918. Het bevat foto's van de jubilaris en groepsfoto's van de deelnemers. Voor deze gelegenheid werd een huldegedicht geschreven en eveneens een lied op tekst van Jef Orban en muziek van Henri De Boeck. Het werd ondertekend door het ganse personeel: artiesten, orkest, ballet, administratie, technisch personeel, zaalpersoneel, drinkzaalpersoneel en algemeen onderhoud.

Het boek vertoont lichte tot matige schade. Dat is vooral door de hoeken die beschadigd zijn en de verzuring van het papier. De schutbladen bij de foto's werden verwijderd door Guy De Witte en vervangen door zuurvrije schutbladen.

Geborgen voor de eeuwigheid?

Een guldenboek was een prestigieus object voor een vereniging, een bewijs van haar geschiedenis en belang. Net om die reden moeten we de inhoud met een korreltje zout nemen. De kans dat de vereniging de minder fraaie kantjes probeert te verdoezelen is immers groot. Deze historische kritiek dient ook toegepast te worden op de huldeboeken gericht aan personen. Bij een feestgelegenheid haal je in principe niet de vuile was boven. Beide soorten gelegenheidsdocumenten zijn getuigen van de tijdgeest en tradities die ooit leefden, maar zullen nooit volledig objectieve informatie bieden.

Het aankopen en verluchten van de boeken was niet goedkoop. De meeste verenigingen sprongen bij de bewaring ervan dan ook zeer voorzichtig om met deze boeken. Over het algemeen zijn deze bronnen matig beschadigd. Een aantal zijn er slecht aan toe omwille van inktvraat, verzuring en gebruik. Naar aanleiding van het digitaliseringproject konden de kostbare banden zuurvrij verpakt worden in dozen op maat. Dit biedt echter nog geen garantie op het eeuwige leven. Elementen die op lange termijn schadelijk zijn voor de bewaring zijn in elk archiefdocument aanwezig. Als archiefinstelling staat het AMVB in voor het behoud van dergelijke documenten en doet dit naar beste vermogen door de juiste verpakking te voorzien en alles te bewaren in de beste klimatologische omstandigheden. Door de digitalisering wordt veelvuldig manipuleren in de toekomst alleszins sterk beperkt. Ook als dit betekent dat we ons ervan moet weerhouden om het originele stuk te willen zien.

Welke soorten van schade kan worden beschreven en wat is dan de toegekende gradatie?¹

Band- en boekblokschade:

Vervorming	licht
Versleten naaiwerk	licht
Rugbeschadiging	
➤ holle rug	licht tot matig
➤ gebroken rug	matig tot ernstig
➤ versleten hoeken	licht tot matig
➤ uitgescheurde hoeken	matig tot ernstig

De schade aan een band kan ernstig zijn terwijl het object nog steeds hanteerbaar of raadpleegbaar is.

Losse band/binding	ernstig (tenzij het papier in zeer goed staat is)
Losse fragmenten	ernstig
Oppervlaktebeschadiging	matig tot ernstig (afhankelijk van de waarde van de band)

Chemische schade

Brandschade	licht tot ernstig
Foxing	geen schade tot lichte schade
Inktvraat	licht tot ernstig (verkleuring tot gaten papier)
Kopervraat	licht tot ernstig (idem)
Plakband en stickers	licht als er verkleuring van plakband is matig als lijm loslaat, gekleurde vlek ernstig als bladzijden verkleven

Roest	licht tot ernstig
Verzuring	licht tot ernstig

Het grootste risico op verzuring van het papier is voor documenten uit de periode 1870-1880 en 1940-1950.

Oude reparaties	licht tot ernstig
-----------------	-------------------

Mechanische schade

Schade door gebruik	
➤ krullen/ezelsoren	licht
➤ scheurtjes	matig
➤ papierbreuk	matig tot ernstig
➤ mechanische verkleving	ernstig
Schade door geweld	licht tot ernstig (mechanische verkleving)

Plaagschade

Schade door insecten	licht tot ernstig (mechanische verkleving)
Schade door knaagdieren	licht tot ernstig

Vochtschade

Vlekken en verkleuringen	licht
Vervilting	ernstig
Schimmel	licht tot ernstig
Verkleving	ernstig

¹ VAN DER DOE (Erik) (ed.). *Schade-atlas archieven, hulpmiddel bij het uitvoeren van een schade-inventarisatie*. Den Haag, 2009. DE CONINCK (R.). 'Een handleiding als hulp bij conditierapportering.' In: *Behoud en Beheer. Berichten* 2009. Collectiebeleid Musea en Erfgoed Antwerpen. 9 (2009), 9-10.

De Xaveriuskring die in 1944 *De Bokskampioen* op de planken bracht [BE AMVB 095]

De Koninklijke Harmonie van Carloo St.-Job Xaveriuskring was een Ukkelse muziekvereniging die meer deed dan mooie deuntjes blazen.

De harmonie was sterk verbonden met het parochiale leven van het Ukkelse Sint-Job. Volgens literatuurgegevens zou die harmonie reeds in 1897 bestaan. Dan werd immers een vlag geschonken door de pastoor. Het verenigingsarchief dat in het AMVB berust is zeer beperkt en beslaat vooral de periode 1955-1965. Daaruit blijkt dat de harmonie – net zoals alle muziekmaatschappijen in die tijd – de nodige daguitstappen doet, deelneemt aan de processies in naburige parochies, de oud-strijdersfeesten opluistert, met de vlag hun sympathie betuigt aan jubilerende verenigingen enzovoort. De muziekschool die aan de harmonie verbonden lijkt te zijn, zorgt voor een gevestigd plaatselijk cultuurleven met muziek- en kunstavonden en concerten. Een omzendbrief uit 1957 maakt duidelijk dat het de vereniging voor de wind gaat en dat de toneelkring ook 'op volle toeren' draait.

Het is die toneelkring die de concertnamiddagen entertaint met eenakters en er bijvoorbeeld voor zorgt dat de *Vulgaire geschiedenis van Charelke Dop* wordt bijgewoond door auteur Ernest Claes himself. Voor zover wij dachten was de toneelafdeling al actief in 1935, maar volgens gegevens in het archief zelf was dat al zo'n 10 jaar eerder.

Wat er ook van zij, in 1944 bracht de Xaveriuskring *De bokskampioen* op de planken. De foto willen we u niet onthouden! Het is het oudste relict uit dit archief. Is er een verband met het toneelstuk *Tante Sidonie wordt bokskampioen* van Jan Martel dat in de oude toneelbibliotheek van de KVS is terug te vinden? Dit toneelstuk werd door Janssens' Toneelbibliotheek uit Antwerpen in 1945 uitgegeven, een uitgeverij van toneelstukken sinds 1880. Misschien dat een van de dames op de eerste rij in de rol van Tante Sidonie de bokser in kwestie een blauw oog heeft bezorgd?

FAMILIEKUNDE IN HET AMVB

VLAAMSE VERENIGING VOOR FAMILIEKUNDE START GENEALOGISCH DOCUMENTATIECENTRUM IN BRUSSEL

Patrick Vanhoucke,
secretaris VVF-Brussel vzw, namens het bestuur

De Vlaamse Vereniging voor Familiekunde vzw (VVF) werd opgericht in 1965. De vereniging heeft provinciale en regionale afdelingen in heel Vlaanderen en in Brussel. De Brusselse afdeling van de VVF werd in 2006 omgevormd tot een zelfstandige vereniging zonder winstoogmerk. VVF-Brussel vzw heeft een werkgebied dat zich uitstrekt over het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Advies, opleiding, overleg, uitwisseling van ervaring, ontmoeting en samenwerking op het vlak van familiekunde en verwante wetenschappen staan daarbij centraal. De vereniging houdt zich bezig met: het organiseren van activiteiten in verband met genealogie en heraldiek binnen het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest; het bevorderen van het familieonderzoek, het geven van opleidingen en het aanmoedigen tot het samenstellen van een familiegeschiedenis; het adviseren bij persoonlijk familieonderzoek; het bijdragen tot het bewaren en het veiligstellen van familiearchief en historische documenten; en het verlenen van ondersteuning, advies en begeleiding aan erkende sociaal-culturele en educatieve organisaties.

Genealogisch documentatiecentrum en genealogisch advies

VVF-Brussel wil de familiekunde als onderdeel van het erfgoed in Brussel én Brussel in de familiekunde promoten. Een genealogisch documentatiecentrum kan bijdragen tot ontmoeting, contact en een democratische kennisverbreding op het vlak van de familiekunde en het erfgoed in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Ook doorverwijzing naar andere erfgoedpartners is een belangrijk aspect van de werking.

Omdat het de vereniging aan middelen ontbrak om zelf een locatie aan te kopen of te huren, in te richten en te bemannen, én omdat in Brussel samenwerking erg belangrijk is, leek een partnerschap met een andere organisatie evident.

Medio 2011 startte VVF-Brussel samen met het AMVB een genealogisch documentatiecentrum waar men terecht kan voor genealogisch advies. De leeszaal – die bescheiden is in omvang – is gehuisvest in de gebouwen van het AMVB en maakt gebruik van de voorhanden zijnde infrastructuur. Daarnaast kan voor bijzondere expertise een beroep worden gedaan op het personeel van het AMVB. VVF-Brussel zet echter ook eigen middelen in. Het partnerschap vloeide voort uit de goede samenwerking met het AMVB in het kader van het nationaal congres voor

familiekunde dat VVF-Brussel in 2010 organiseerde en waarbij ook FARO (Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed), UIT in Brussel, de Unie van Turkse Verenigingen, de Erfgoedcel Brussel van de Vlaamse Gemeenschapscommissie, het Algemeen Rijksarchief, het Archief van de Stad Brussel en Familiekunde Vlaanderen betrokken waren.

Omdat VVF-Brussel voorheen nauwelijks over eigen documenten of publicaties beschikte, verloopt de uitrol van het documentatiecentrum gefaseerd. In afwachting van het ogenblik dat er een min of meer volwaardige basiscollectie met betrekking tot genealogie is opgebouwd, ligt de nadruk vooral op advies over stamboomonderzoek. De adviesdagen zijn voorzien op de laatste zaterdag van elke maand, de schoolvakanties uitgezonderd. Momenteel zorgen de bestuursleden van VVF-Brussel voor de permanentie. Om de werking uit te breiden wordt gezocht naar andere vrijwilligers. Tijdens de adviesdagen zal er af en toe een voordracht over een genealogisch onderwerp worden gehouden.

VVF-Brussel kan een beroep doen op de bibliothecaris van het AMVB, die de titels in de Adlibcatalogus invoert, waardoor deze meteen via het internet voor een ruimer publiek zichtbaar worden. Een deel van de collectie bestaat uit de genealogische nalatenschap van de bekende Brusselse genealoog en oud-senator Leo Lindemans, verkregen via een schenking van diens dochter Gertie Lindemans. In de leeszaal waar het genealogisch advies plaatsvindt staat ook de handbibliotheek van het AMVB ter beschikking.

De klemtoon van de handbibliotheek ligt momenteel op de geschiedenis van Brussel en bekende Brusselaars. VVF-Brussel zal deze collectie aanvullen met werken van algemeen genealogisch belang en met genealogische werken en documentatie met betrekking tot haar werkgebied, alle 19 gemeenten van het Brusselse gewest. Hiervoor worden in eerste instantie de documentatiecentra van de VVF in Vlaanderen op dubbels gescreend. VVF-Brussel voorziet daarnaast ook een budget om zelf nieuwe publicaties aan te kopen of antiquarisch te verwerven. Schenkingen van privé-personen zijn welkom voor zover ze aan de vooropgestelde criteria voldoen.

Informatie als bron of hulpmiddel bij stamboomonderzoek

Op termijn wil het documentatiecentrum van VVF-Brussel een brede waaier aan documenten ter beschikking stellen die kunnen dienen als bron of als hulpmiddel bij het genealogisch onderzoek en het samenstellen van een familiegeschiedenis.

Eenzijds betreft het de gekende bronnen als boeken en tijdschriften. Zo zal de **handbibliotheek** bestaan uit: algemene handleidingen; familiekundig onder-

HET OCMW-ARCHIEF EN MUSEUM BRUSSEL

David Guillardian

35 of 215 jaar oud?

OCMW en erfgoed worden niet automatisch met mekaar in verband gebracht. En toch... Het OCMW – *Openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn*, de basisinstelling voor armen- en ziekenzorg in elke gemeente, is misschien niet zo oud (1977), maar het is wel de rechtstreekse erfgenaam van de COO – *Commissie voor openbare onderstand* (1925-1977) en zo van de *Raad der godshuizen* en het *Bureau van weldadigheid* (ca 1796-1925). Omdat die allemaal gewoon in mekaar overvloeien, plaatst men de oorsprong van de huidige OCMW's al in de Franse periode. Op dat ogenblik worden alle instellingen actief op het vlak van armen- en/of ziekenzorg afgeschaft en samengevoegd, met inbegrip van hun soms omvangrijk erfgoed (archieven, bibliotheken, objecten...).

zoek in het buitenland; algemeen oriënterende geschiedkundige naslagwerken; werken rond regionale Brusselse geschiedenis; handleidingen voor het schrijven en publiceren van een familiegeschiedenis... **Tijdschriften** van familiekundige, heemkundige en anderszins gerelateerde erfgoedverenigingen zullen zowel in gedrukte vorm als waar mogelijk in digitale vorm, te raadplegen zijn. Een aantal zijn al aanwezig in het AMVB. Daarnaast zullen **documentatiebestanden** aanvullende informatie kunnen bieden: rouwbrieven, bidprentjes en overlijdensberichten, bronbewerkingen in druk, (reproducties van) oude kaarten en gepubliceerde familiegeschiedenissen en genealogieën. Het documentatiecentrum bewaart zelf geen **archiefbescheiden** van derden, maar maakt deze in voorkomend geval over aan de meest geschikte archiefinstelling om ze in optimale omstandigheden te laten bewaren en raadplegen. Het AMVB is hierbij een primaire partner.

Anderzijds biedt VVF-Brussel in haar documentatiecentrum ook **digitale informatie** aan. In de leeszaal staat een computer met internetverbinding. De website van VVF-Brussel ontsluit momenteel bijna 700 internetbronnen die van pas kunnen komen bij genealogisch onderzoek. Op de computer van VVF-Brussel kan men de volledige jaargangen 1965-2001 van het tijdschrift *Vlaamse Stam* in digitale vorm doorzoeken (de recentere jaargangen komen in de nabije toekomst beschikbaar), of een volkstelling van de stad Brussel uit 1795 raadplegen.

Praktisch

Het documentatiecentrum is gratis toegankelijk voor zowel leden van de VVF als voor niet-leden. Tenzij u stukken uit de gesloten bibliotheek of uit het archief van het AMVB zelf wenst te raadplegen, is een afspraak maken niet nodig.

MEER INFORMATIE OVER VVF-BRUSSEL VINDT U OP DE WEBSITE

WWW.VVF-BRUSSEL.BE.

U KUNT VVF-BRUSSEL CONTACTEREN VIA

E-MAIL INFO@VVF-BRUSSEL.BE OF OP HET POSTADRES

MOORSLEDESTRAAT 19/2, 1020 BRUSSEL.

Of nog ouder?

De eigenlijke opkomst van de zorginstellingen in onze gewesten ligt nog verder, in de middeleeuwen. Te Brussel ontstaan ze gelijklopend met de verstedelijking zelf. Al in de 12e eeuw worden er 'gasthuizen' opgericht in de drie oudste kernen van de stad: Sint-Goriks/Sint-Niklaas, Sint-Goedele en Sint-Jacob. De daaropvolgende eeuwen wordt er regelmatig gesticht en geschonken, vrijwel steeds op privé-initiatief. Uiteraard moet de steun van de overheid bekomen worden, eerst van de 'heer', nl. de hertog van Brabant/Bourgondië, later tevens Koning van Spanje of Duitse Keizer, en van het Stadsbestuur. Als er een kapel en personeel nodig is, wordt er kerkelijke steun gezocht bij de parochie, de bisschop of een congregatie.

Suprema Caritas Bruxellensis

Net als in de andere steden was er toezicht van de stad (formeel vanaf ca. 1450) en een eerste vorm van centralisatie kwam tot stand onder Keizer Karel in de jaren 1531-1539. Toen werd, steeds in samenwerking met de stad, de 'Overcaritaet' opgericht. Deze voorloper van het OCMW bestond uit vier Overcaritaetmeesters die als overkoepelende instelling moesten optreden. Enerzijds om het toezicht van de stad op alle andere zorginstellingen verder te zetten, anderzijds om alle zorginstellingen die al ten laste van de stad vielen te beheren, in het bijzonder voor de vondelingen, blinden, krankzinnigen, arme gevangenen enz. Deze 'openbare

Oude archieflade

onderstand' *avant la lettre* werd lokaal gesteund door 'Parochiale Caritaetmeesters' die o.a. voor de wezen zorgden.

Een breed sociaal netwerk

De zorginstellingen specialiseerden zich al snel. De basisinstelling voor 'sociale dienst' was sinds mensenheugenis het 'geesthuis' in elke parochie, de zogenaamde armentafel, die zoals de kerkfabriek beheerd werd door notabelen. Met de opbrengsten van private fundaties werden regelmatig brood en voedsel, kleren of brandstof uitgedeeld aan de behoeftigen van die bewuste parochie. Hieruit werden in de Franse periode de Burelen van Weldadigheid opgericht, waarvan de bestuurders nog lang de naam 'armenmeesters' droegen. Daarnaast kon men gesteund worden via zijn ambacht of een broederschap. Zo groeide het Sint-Elooisbroederschap (opgericht voor 1304) uit tot een van de belangrijkste sociale organisaties.

Daklozen en 'buitenlanders' konden vanaf de 12de eeuw tijdelijk terecht in de (pasanten)gasthuizen, waar naast arme pelgrims ook 'vagebonden' een tijdelijk onderkomen vonden. Naargelang de perceptie over armoede verandert, wordt bedelarij en landloperij strafbaar en lijkt opsluiting en dwangarbeid de remedie. De stad richt zo eerst een Tuchthuis op (1625) en later twee Armenhuizen (1734). In de 19e eeuw wordt dit beleid verder gezet met een Atelier de Charité en Dépôts de Mendicité.

Vondelingen en wezen werden meestal op kosten van de stad in pleeggezinnen geplaatst, pas op het einde van de 18e eeuw duiken er in elke parochie weeshuizen op. In de Franse periode wordt een Vondelingentehuis opgericht, met daarin een vondelingenschuif (ca. 1810-1860).

Ouderen konden op aanvraag opgenomen worden in een godshuis, maar moesten er meestal een streng reglement naleven. Vrouwen konden ook nog naar het Begijnhof, waar talrijke 'conventen' onderdak boden aan arme begijntjes. In de 19e eeuw worden een dertigtal bestaande godshuisjes samengevoegd, met als belangrijkste nieuwe instelling het Groot Godshuis, nu Pacheco Instituut.

En de ziekenzorg?

Thuiszorg voor armen was een taak voor de Cellebroeders/Alexianen en de Zwartzusters. Opname was beperkt tot één hospitaal: Sint-Jan op het huidige Sint-Jansplein. Hier zorgden gasthuizusters-augustinessen voor een tachtigtal bedden waar twee of drie zieken konden plaats nemen. De opnamecapaciteit schommelde rond de 200 patiënten. Besmettelijken moesten evenwel buiten de stad, naar de Pesthuyskens, terwijl leprozen een eigen instelling hadden: Sint-Pieter in

Menu uit 1905 uit het archief van het Godshuis van de Ursulinen

de Hoogstraat. In 1783 werd Sint-Pieter het tweede algemeen ziekenhuis in de stad. Sint-Jan verhuisde in 1843 naar de Kruidtuinlaan (nu Dexia), vanaf 1923 is het bekend als Brugmannziekenhuis. Andere geneeskundige instellingen werden soms buiten de stad opgericht: Baron Lambert in Etterbeek, Latour de Freins in Ukkel, Sanatorium Brugmann in Alsemberg, Zeehospitaal Roger de Grimberghe in Middelkerke en Bredene...

Fondsen en verzamelingen

Tussen de organisch gegroeide fondsen van al de voornoemde instellingen, zijn er uiteraard ook documenten die via schenkingen of nalatenschappen in het archief terechtgekomen zijn, bijv. familiearchieven zoals die van Pacheco of bedrijfsarchieven van de firma's Palais du Vin en Merchie-Pède..

Opzoeken in het archief

Via de fondsen van de afzonderlijke zorginstellingen, waarvan slechts de voornaamste hierboven werden aangehaald, zijn studies mogelijk over alle aspecten van de armen- en ziekenzorg in Brussel. Voor het ancien régime is er evenwel niet altijd duidelijke informatie over de gesteunde personen. Door de veelzijdigheid van het beheer van de roerende en onroerende goederen door de zorginstellingen vindt men voor economische studies wel veel materiaal in de rekeningen, cijnsboeken, huur- en pachtcontracten enz. De verspreiding van dat bezit in Vlaams-Brabant maakt raadpleging ook nuttig bij de studie van lokale en landelijke geschiedenis, voor de toponymie enz. Familiekundigen komen meestal voor het vondelingenarchief, dat opklimt tot de 17de eeuw. Via het archief van de kapellen en kerken van de instellingen is over de religieuze aspecten eveneens een en ander te vinden. Onderwijs komt aan bod in de dossiers van de School voor Geneeskunde, voorloper van de Faculteit van de ULB/VUB, en bij de Verpleegstersscholen. Er worden ook plannen en bouwdoSSIERS bewaard, die voor architectuurstudies hun nut hebben.

Archief en Museum

In de 19^e eeuw werd reeds een archiefdienst opgericht, die vandaag, net als in alle openbare instellingen, eerst en vooral de (semi-)dynamische dossiers beheert voor de vlotte werking van alle diensten en instellingen. Hier is de huidige uitdaging eveneens het omschakelen naar een steeds digitaler wordende werkomgeving. Daarnaast wordt er uiteraard gezorgd voor bewaring, ontsluiting en valorisatie van het historisch erfgoed. Het papierarchief strekt zich ondertussen al uit over een tiental kilometer. Daarnaast zijn er de bibliotheken over zorgthematieken en allerlei verzamelingen, vooral medisch materiaal. Via het kleine OCMW-Museum, dat in 1927 werd ingehuldigd, is een en ander toegankelijk, o.m. tijdens de Nocturnes van de Brusselse Musea. Meer is te vinden op www.cpas-ocmw-museum.be.

IN MEMORIAM PROF. DR. PIET TOMMISSEN

Wim van der Elst

TOEGANKELIJKHEID

HET OUD ARCHIEF EN DE 19^E-EEUWSE FONDSSEN ZIJN GROTENDEELS
RAADPLEEGBAAR.

BEST IS EEN AFSpraak TE MAKEN OP ARCHIEF@OCMWBRU.IRISNET.
BE OF VIA TEL. 02/543.60.55.

DE LEESZAAL BEVINDT ZICH IN DE ADMINISTRatieve GEBOUWEN
VAN HET OCMW, HOOGSTRAAT 298 A TE 1000 BRUSSEL.

Leeszaal van het OCMW-archief

In een Ukkelse kliniek overleed na een hersenbloeding op 85-jarige leeftijd Piet Tommissen (Lanklaar 20 maart 1925 – Ukkel 21 augustus 2011). Zijn beroepsleven speelde zich sinds 1957 in het Brusselse af, waar hij ook was komen wonen. Om op reeds wat rijpere leeftijd universitaire studies te kunnen aanvatten, volgde hij in 1961 de cursussen Latijn-Grieks aan de avondschool van het Willemsfonds in de Moutstraat en behaalde in 1969 een licentiaat in de handelswetenschappen in Sint-Aloysius. Hij liet het er niet bij en doctoreerde in 1971 aan de toenmalige Universitaire Faculteiten Sint-Aloysius te Antwerpen met een proefschrift over Vilfredo Pareto, de eerste promotie in wat later zou uitgroeien tot de Universiteit Antwerpen.

In 1972 werd hij benoemd tot hoogleraar aan de Economische Hogeschool Sint-Aloysius (EHSAL) te Brussel, en zou daar doceren tot zijn pensioen in 1990. Hij zou er onder meer de 85-delige reeks wetenschappelijke studies 'Eclectica' uitgeven. Zijn werklust was onstuitbaar, daarvan getuigt zijn tot in 2010 aangevulde bibliografie die niet minder dan 614 nummers beslaat: boeken, bijdragen in verzamelwerken, artikelen in allerlei tijdschriften, meestal voorzien van een haast legendarisch geworden voetnotenapparaat.

Wellicht kreeg zijn naam nog meer bekendheid in het buitenland dan bij ons, door zijn studies en publicaties over sociologen en polemologen als Vilfredo Pareto, Georges Sorel, Hans Freyer, Arnold Gehlen, Julien Freund, Raymond Aron en vooral over de omstreden Duitse staatsjurist Carl Schmitt (over wie hij 8 boekdelen 'Schmittiana' uitgaf) en de auteur Ernst Jünger. Met veel van die figuren stond hij in persoonlijk contact.

In Vlaanderen verdiepte hij zich in enerzijds 'herauten van de conservatieve revolutie' als Joris Van Severen en Wies Moens, maar anderzijds ook in schrijvers en kunstenaars van diverse strekkingen, met wie hij vriendschapsbanden aanknoopte. Zo de kring van het Antwerpse avant-garde tijdschrift *De Tafelronde* waartoe hij behoorde, met een Paul De Vree, Ivo Michiels en Adriaan De Roover en waar hij hier te lande volslagen onbekende baanbrekers als Alfred Kubin en Paul Celan introduceerde.

Ook in Brussel bewoog hij zich in artistieke kringen, zoals Het Goudblommeke van Papier van Geert Van Bruaene en kwam er in contact met figuren als Marc Eemans (aan wie hij toen die 85 werd een bijdrage wijdde in *Tijdingen van het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel*, december 1992). Hij publiceerde ook over Franstalige literatoren als Henry Fagne van het literaire tijdschrift *Espaces* en de schrijvers van de 'littérature prolétarienne' als Hubermont en Malva.

Hij heeft over zijn boeiende levensloop een en ander prijsgegeven in een reeks van 16 bundeltjes *Herinneringen*, in beperkte kring verspreid en deels herdrukt in boekvorm onder de titel *Een leven vol buitenissigheden* (twee deeltjes, 2009 en 2010). Dit als vervolg op drie andere bundelingen van bijdragen over de meest uiteenlopende onderwerpen: *Buitenissigheden* (2006), *Nieuwe buitenissigheden* (2007) en *Derde reeks buitenissigheden* (2008). Een intellectuele duizendpoot, iets waarvan ook het motto gekozen voor zijn ex libris (getekend door zijn vriend Theo Humblet) 'Tout ce qui arrive est adorable' getuigt.

Zo verraste hij menigeen nog met een bijdrage in *Arduin* (nr. 5, mei 2009): 'Over een weinig bekende episode uit het leven van Elsa Darciel' waarin hij een romance onthult van de danseres met de Amerikaanse neofascist Francis Parker Yockey, gebaseerd op wat hij gelezen had in een biografie over deze enigmatische figuur, in 1999 in New York uitgegeven. Vermoedelijk was hij de enige in België die zich dat werk aangeschaft had.

Zijn boekenverzameling had in de loop der jaren gigantische afmetingen aangenomen (hij schatte het op 16.000 werken). Bij zijn verhuis in 2004 uit Grimbergen naar een seniorie in Ukkel moest hij noodgedwongen afstand doen van het grootste deel. Een aanzienlijk volume, vooral over de Vlaamse Beweging, heeft hij toen aan het AMVB geschonken. Daar zijn ook merkwaardige en zeldzame uitgaven bij, zoals een volledige ingebonden verzameling van *Vlaanderen. Tijdschrift voor Vlaamsche Letterkunde*, 1903-1907, uitgegeven als opvolger van *Van Nu en Straks* door o.a. Herman Teirlinck, August Vermeylen, Alfred Hegenscheidt, Lodewijk De Raet om ons tot de Brusselse figuren te beperken.

Wij zullen zijn nagedachtenis in ere houden.

© Theo Humblet

Telegram uit het huldeboek van Louis Deveen [BE AMVB 035]

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Wim Van der Elst, Arduinkaai 28 1000 Brussel

HOOFDREDACTEUR

Mariet Calsius

REDACTIE

Stephanie Aertsen, Patricia Quintens, Wim Van der Elst, Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Dirk Derom, David Guillardian, Patrick Vanhoucke

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel

arduino@amvb.be

VORMGEVING

L-ink

DRUK

epo

ISSN: 1784-3111

Abonnement op *Arduin* en *@rduin*: € 20,00

Losse nummers *Arduin*: € 10,00 (exclusief verzendingskosten)

KBC: 433-1062071-43 – BIC: KREDBEBB – IBAN: BE66 4331 0620 7143

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen. Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zijn menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28

1000 Brussel

Tel: 02-209 06 01 – Fax: 02-502 83 21

www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: patricia.quintens@amvb.be

Archief: mariet.calsius@amvb.be

Arduin: arduin@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdays toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.

Met steun van de
Vlaamse overheid

VLAAMSE
GEMEENS
CHAPSCO
MMISSIE

